

Cambridge University Press

978-1-108-06662-4 - Opuscula: Volume 2

Moritz Haupt Edited by Ulrich Von Wilamowitz-Moellendorff

Index

[More information](#)

INDEX LECTIONVM

QVAE AVSPICHS REGIS AYGVSTISSIMI FRIDERICI GVILELMI QVARTI IN
VNIVERSITATE LITTERARIA FRIDERICA GVILELMA PER SEMESTRE
AESTIVVM A D. XIV M. APRILIS VSQVE AD D. XV M. AVGVSTI A.
MDCCCLIV HABEBVNTVR.

VNIVERSITATIS LITTERARIAE
FRIDERICAE GVILELMAE
RECTOR ET SENATVS.

Aetna, ignoti poetae carmen (nam Lucilio Iuniori speciosiore quidem opinione hodie adscribitur quam olim P. Vergilio Maroni aut Cornelio Severo, sed iure non maiore), negligentia ac stultitia librariorum tam incredibili corrupta est ut verissime de ea re Iosephus Scaliger ante hos ducentos et octoginta annos questus sit: ‘nulli fere poemati’ inquit ‘magis nocuit, immo, ut ne quid dissimulem, nulli tantum nocuit vetustas.’ neque inde ab eo tempore hominum doctorum studio effectum est ut vel viginti continuos carminis versus sine offensione legere aut omnino intellegere possimus. nam ipse Scaliger, vir ingenio atque eruditione pariter admirabilis, etsi conplura vitia eximie emendavit, in plerisque tamen a veritate aberravit, cum neque diuturnam operam in hoc carmen restituendum impenderet et fervor quidam ingenii ipsaque illa ingens qua abundabat doctrinae copia instituto labori quodam modo officeret. tantum abest enim ut Augusto Ferdinando Naekio adsentiamur, qui Scaligeri ingenium in primis aptum fuisse pronuntiavit ad poetas duriores, quales Naekius dirarum Ciris Aetnae auctores esse putavit, emendandos atque explicandos, ut duritiem illam sermonis saepius librariorum quam poetarum culpa impediti non numquam adeo auxisse videatur. nam fuit sane vir summus insigni et plane singulari Latini sermonis scientia praeditus, sed cum multo

se ac fructuoso studio potissimum ad cognoscendas obscuras et quasi minutatim concisas antiquissimae linguae reliquias adplicasset, factum est ut ad tempora et vicissitudines sermonis legesque cultioris orationis animum minus adverteret et non nunquam vel talia comminisceretur qualia nullo Latinitatis tempore dicta esse probabile est. accedit quod in Aetna emendanda praeter exemplaria non nulla ab Italis saeculo quinto decimo edita, quos libros olim impressos dicere fere solet, excerptis tantum quibusdam, ut ait, poetarum usus est. quorum excerptorum, eorundem illorum quorum in Tibulli carminibus et in panegyrico Pisonis mentionem fecit, exemplar aut idem aut per simile in codice quodam Parisino servatum est, de quo alio tempore dicemus. post Scaligerum parti carminis insigne emendationis emolumentum invento codice Florentino sive potius Lucensi accessit, in quo codice versus centum et quinquaginta duo inde a centesimo tricesimo septimo scripti sunt: integri codices excussi sunt duo, Helmstadiensis et Rehdigeranus (nam alter Rehdigeranus quo Iacobus usus est descriptus est ex impresso aliquo exemplari); sed uterque liber et recens est, quippe saeculo quinto decimo scriptus, et valde vitiosus: quamquam in multis a veritate minus distant quam impressa illa Italarum exemplaria. in tanta igitur adiumentorum infirmitate non mirandum est quod non nulla quidem Wernsdorfius, pauca alii, plura ceteris egregius¹ vir Fridericus Iacobus bene emendaverunt, sed magna ad modum pars mendorum restat neque universa vitiositatis ratio et fallax Italarum grammaticorum ars satis perspecta est: quamquam poterant homines docti Florentini libri comparatione normam quandam iudicandi atque emendandi nancisci, debebatque eos illa carminis pars quae codicis huius ope aliquanto magis quam ceterae partes emendata est admonere ne nimis mirabilia poetae potius quam librariis attribuerent. nobis felicioribus esse licuit beneficio Iosephi Poweri, bibliothecarii Cantabrigiensis, a quo viro doctissimo accuratam codicis Cantabrigiensis saeculo, ut videtur, decimo scripti notitiam accepimus. mentio huius libri facta erat anno MDCCLXXXII in Musei philologici a Welckero et Ritschelio editi volumine 1 p. 135, et ita quidem facta erat quasi plane incognitus antea fuisset. nos cum suspicati essemus eundem esse librum quem Eliensis nomine Ioannes Davisius quodam commentariorum Cicero-

nianorum loco et accepta quadam ab Evervino Wassenberghio notitia Gerardus Tiaard Suringar in spicilegiis criticis Lingae anno MDCCCIII editis commemoraverunt, opinionem nostram Powerus plane confirmavit. nimirum possederat olim codicem Ioannes Morus, episcopus Eliensis, cuius libros Academia Cantabrigiensis Georgii I, regis Angliae, liberalitate accepit. Wassenberghium eo codicis apographo usum esse putamus quod anno MDCCX Davisius ad Ioannem Clericum miserat, ut ex epistula eius intellegitur quam Hoevenus in libro quem de Clerico scripsit p. 274 edidit.

In hoc igitur codice Aetna ita scripta est ut multum quidem ei ad perfectam bonitatem desit, non nulla tamen, quae in ceteris libris mirifice corrupta sunt, mendis careant, in aliis emendandi via aperiatur, Italorum commenta ac fallacias antiqui libri integritate comparata penitus pernoscamus, denique, quod in primis memorabile est, carmen aliquot versibus versuumque particulis, quae a ceteris codicibus non conservatae sunt, augeatur. itaque operae pretium facturi esse nobis videmur, si hac scribendi opportunitate oblata ita utemur ut pleraque illa carminis incrementa diligenter pertractemus. quibus si aliorum multorum versuum emendationem admiscebimus, aut gratiam fortasse non nullam ab hominibus doctis inibimus aut litteras adiuvandi voluntas saltem excusabitur.

Itaque post carminis exordium refutantur fabulae poetarum, qui aut Vulcani officinam in Aetnae cavernis esse aut Enceladum eo monte obrutum ignes expirare narraverunt, simulque fabulosa illa gigantum adversus deos pugna describitur. sed hanc partem poematis vulgatiore exemplaria non integram conservarunt. ac primum quidem inde a versu quinquagesimo haec leguntur,

*iam coacervatas nituntur scandere moles,
impius et miles metuentia comminus astra
provocat infestus cunctos ad proelia divos
provocat admotis*

*Iuppiter e caelo metuit dextraque coruscam
armatus flammam removel caligine mundum.*¹

ita codices Helmstadiensis et Rhedigeranus, nisi quod ille *infestus*, hic *infensus* habet; *infestus* plerique inpressi et, ut videtur, Cantabrigiensis: deinde in fine codices illi duo *admotus*

habent, non *armatus*. in Aldino exemplari anni MDXVII mutilati versus particula ita scripta est, *Provocat è * admotis *: pars olim inpressorum haec habet, Provocat e caelo admotis dextraque coruscam*, ut haec duo verba *Iuppiter* et *metuit* omissa sint. sed Cantabrigiensis liber plenior exhibet versus, *Provocat admotisque tertia sidera signis*. id qui primus protulit Gerardus Tiaard Suringar Evervinum Wassenberghium ita hos versus restituisse narrat, *Impius et miles metuentia comminus astra Provocat, infestus cunctos ad proelia divos Provocat, admotisque ad territa sidera castris Iuppiter in caelo metuit*. et sane necessario scribendum est AD TERRITA: sed *signis* cur mutaretur nulla erat causa, neque *e caelo* (nam *a caelo* solus Rehdigeranus habet) *Iuppiter* metuisse, i. e. cum e caelo hostium impetum conspiceret, minus dici potuit quam Propertius v 6 59 dixit *At pater Idalio miratur Caesar ab astro* et similia alii. verum ut iusta orationis forma restituatur, traiectionis duobus versibus ita haec scribenda sunt, *Impius et miles metuentia comminus astra Provocat, admotis AD TERRITA sidera signis Provocat infestus cunctos ad proelia divos. Iuppiter e caelo metuit DEXTRAMQUE CORUSCA ARMATUS FLAMMA removet caligine mundum*.*) nam recte in libro Aldino correctum est quod ceteri habent *dextraque coruscam flammam*, et *flamma* certe etiam Cantabrigiensis praebet. *removet*, quod in libris scriptis et Aldino legitur, cum antiquiores impressi *renovat* habeant, Wernsdorfius et Iacobus pulchre explicarunt. qui proxime secuntur versus ita scribendi sunt,

incursant vasto primum clamore gigantes:

hinc magno tonat ore pater, geminantque faventes

undique discordi sonitum simul agmine venti.

HINC rectissime Scaliger: libri *hic*. deinde GEMINANTQUE codices Cantabrigiensis et Helmstadiensis atque exemplar Aldinum: reliqui *geminatque*. tum *favente* unius Helmstadiensis libri error est. denique libri *discordes comitum*, quod fortasse ferri posset, si unius tantum alicuius venti nomen sequeretur; nunc venti comitum simul agmine aut ingeminari aut quod *Iuppiter* ore tonuit geminare plane inepte dicuntur. quare praeclaro acumine Wakefieldus *DISCORDI fremitum* scribendum esse coniecit, nisi quod melius etiam, utpote leniore mutatione factum, Iacobi

*) [*A traiciendo Hauptius in editione abstinuit.*]

SONITVM est, neque debebat vir doctissimus huic suae coniecturae diffidere. ceterum VENTI est in Helmstadiensis et Rehdigerano atque in Aldino, in olim impressis *ventos*; de Cantabrigiensi dubium nobis est.*) haec igitur restituta sunt: sed proximum carmen sine Cantabrigiensi codicis ope restitui nullo modo potuit.

*densa per attonitas rumpuntur fulmina nubes
atque in arma ruit quaecumque potentia divum,
et Mars saevus erat, iam cetera turba deorum,
stant utrinque metus.*¹

4

RVMPVNTVR Helmstadiensis et inpressa non nulla exemplaria; ceteri *funduntur*: sed illud multo rectius est. sequentem versum talem dedimus qualis in olim impressis exemplaribus legitur: libri Helmstadiensis et Rehdigeranus *Et que in* habent, reliquam autem versus partem omittunt, similiterque in Aldino exemplari tantum *Et quae** scriptum est. VTRINQVE exemplar Aldinum, idque Cantabrigiensi codex confirmat: ceteri *utrinque*. sed *metus* in utroque agmine stetisse absurde dicuntur: est autem *metus* nihil nisi falsissimum Itolorum commentum; nam in codicibus *deus* scriptum est. qui versus inpeditissimos et aperte depravatos emendare studuerunt fieri non potuit quin operam perderent. nam libro demum Cantabrigiensi patefactum est alterum versiculum, cum forte in eo libro ex quo reliqui praeter Cantabrigiensem codices deducti sunt ex parte detritus aut alia labe adfectus esset, Italos aliquo supplemento resarcire studuisse, post eum autem alium integrum versum excidisse. Cantabrigiensi enim liber haec praebet. *Atque in bellandumque cuique potentia divum In commune venit iam patri dextera pallas Et mars saevus erat iam cetera turba deorum Stant utrimque deus.* hinc facillima emendatione praeclara efficitur, *Atque ad bellandum QVAE cuique potentia divum In commune venit. iam patri dextera Pallas Et Mars LAEVVS erat, iam cetera turba deorum Stant utrimque SECVS.* dextera stat Pallas Iovi, a quo proximos eam honores occupasse Horatius dicit, similiter atque in Ovidii metamorphoseon III 753 *Perseus dis tribus — focos totidem de caespite ponit, Laevum Mercurio dextrum tibi, bellica virgo, Ara Iovis media est.*

*) [*Habet ille quoque venti.*]

Videmur autem nobis veniam inpetraturi esse, si ab his versibus non statim transgrediamur ad alium in quo verba aliquot poetae quae reliqui codices omittunt a solo Cantabrigiensi libro servata sunt, sed sensim procedentes hanc carminis partem ulterius persequamur: nam multa in ea sunt quae emendationem et requirere et accipere posse videantur. itaque post illa verba, *iam cetera turba deorum Stant utrimque secus*, carmen ita continuatur,

*validos tum Iuppiter ignes
increpat et iacto proturbat fulmine montes.
illinc devectae verterunt terga ruinae
infestae divis acies atque impius hostis
praeceps cum castris agitur materque iacentes
impellens victos.*

IACTO ex olim impressis recepimus: *victo* habet Cantabrigiensis et habuisse videtur Helmstadiensis ante quam *victo*^s scriberetur; *victor* est in Rehdigerano. MOX DEVECTAE Helmstadiensis et pars inpressorum: alia enim pars et, nisi Iacobus erravit, Rehdigeranus *devictae*. inutilis est Wernsdorfii coniectura *devecta ruina*. Propertius v 2 54 *hostes turpi terga dedisse fugae*, Ovidius metamorphoseon v 323 *cunctosque dedisse Terga fugae*, similiterque Ovidius locutus est x 706, xii 343, xiii 878. postrema inepta sunt: nam castra gigantum, i. e. coacervati montes, Iovis fulmine deorsum agi recte dicuntur, ipsa terra absurde. itaque nihil proficimus Iacobi coniectura, qui cum *impellens* explicari non posse intellexisset, *involvens utero* scribendum esse censuit. praeterea debile est quod post *iacentes* additur *victos*. nobis coniectura quidem, sed verissima coniectura inventum esse videtur quod P. Pithoeus in margine epigrammatum et poemationum a se editorum adscripsit, *materque iacentes* AMPLEXA EST GNAROS, nisi quod NATOS scribere praestat: sumpsit autem Pithoeus, nisi fallimur, ex Antverpiensi exemplari anni MDLXVI, quod nancisci non potuimus. quod si quis elegantissimam emendationem propterea inprobet quia violentius verba mutari videntur, eum et inmanem huius carminis depravationem ignorare putabimus, neque satis attendere quotiens in poetarum carminibus prima versus verba turpi corruptela contaminata sint. nos hac observatione eo utemur ut alium huius carminis versus non prorsus dissimiliter emendemus. etenim quae in exordio scripta sunt (v. 48)

*quis non Argolico deflevit Pergamon igni
impositam et tristi natorum funere matrem?*

ea et absurda sunt (nam *oppidum cadavera* illa Servii Sulpicii frustra comparantur) et non recte ab hominibus doctis emendata. scribimus *Quis non Argolico deflevit Pergamon igni AMBUSTAM AUT TRISTEM natorum funere matrem?* in quibus aut Iacobo debemus,*) *tristem* Wernsdorfio, qui recte comparavit quod Nemesianus cynegeticorum v. 15 dixit *Nam quis non Nioben numero funere maestam Iam cecinit?* eundem poetam et hic *Pergamon igni ambustam* et infra v. 588 *flebile bustis Pergamon* dicere potuisse non videtur esse dubitandum: quamquam Horatium tantum *hanc Ilion* dixisse Lachmannus probabile reddidit, neque magnopere repugnaremus, siquis *ambustum* Pergamon praeferret. sed ut in viam redeamus, postquam poeta terram victos Iovis fulmine filios amplexam esse dixit, ita pergit,

*tum pax est reddita mundo,
tum Liber celsi venit per sidera caeli
defensisque decus mundi nunc redditur astris.*

qui versus tolerabiles fiunt, si *TUNC ADDITVR astris* scribimus, ut Hofmano Peerlkampio placuit in bibliothecae criticae novae volumine III p. 254; et *tunc* exhibet codex Rehdigeranus. veruntamen valde dubitari potest ne hic alia lateant, quae qualia fuerint nondum nobis licuit indagare. nam et doctas suspiciones Iacobus protulit et mundi vel caeli nomen nimis inculcari videtur et in libris haec aliter scripta sunt. etenim quis primum *celsi* scripserit incertum nobis est: Cantabrigiensis *cessat* habet, in Helmstadiensi ex *cessa* factum est *cessa* et inepta explicatio adscripta *de corona adriane*, in Rehdigerano *celsa* legitur; *caeli* autem tantum inpressi, scripti codices omnes *celum* habent. *celsum* caelum pro alto dici per se non magnopere miraremur, modo in antiquis libris hoc legeretur: nam *celsa astra* Lucanus dixit VI 444, *celsum polum* Avienus phaenomenon v. 220, *celsum aera* idem v. 544, *celsum cardinem* v. 558 et 774, *celsam molem* quam Atlas fert v. 574, *celsum aethera* v. 1433. neque displicet quod docti in Ciri v. 218 scripserunt *altum Suspicit ad celsi montantia sidera mundi*: nam quod in novissimis

*) [In editione et servatum est.]

exemplaribus legitur absurdum est*). sed, ut diximus, horum Aetnae versuum emendationem ab aliis expectamus. certius est de proximis iudicium,

*gurgite Trinacrio morientem Iuppiter Aetna
obruit Enceladon, vasto qui pondere montis
aestuatur et patulis exspirat faucibus ignis.*

ita enim haec scribenda sunt. ENCELADON Cantabrigiensis: reliqui *Enceladum*. tum VASTO QUI recte Helmstadiensis et Rehdinganus et Aldinum exemplar, *vastoque* Cantabrigiensis, olim inpressi *vasto quoque*. deinde libri *petulans* et peius etiam Cantabrigiensis *petula inse*: sed petulantiam et procacitatem Enceladi iniecta Aetnae mole compressam esse credimus verissimumque est PATVLIS, quod qui primus invenerit ignoramus, habet autem liber Aldinus. secuntur ad modum vitiosa,

*haec est mendosae vulgata licentia famae.
vatibus ingenium est; hinc audit nobile carmen.
plurima pars scenae rerum est fallacia.*

iam hic subsistere cogimur. nam quid tandem hoc est, *rerum fallacia*? neque minus absurde *pars scenae rerum* pro ipsius scenae parte diceretur. verum hic quidem certa emendatio in promptu est: neque enim dubitamus quin ita scribendum sit, *Plurima pars scenae VATVM est fallacia*. eodem modo dictum est antea v. 29 *nequem capiat fallacia vatium*. evincunt autem emendationis veritatem ea quae secuntur,

*vates
sub terris nigros viderunt carmine manes
atque inter cineres Ditis pallentia regna;
mentiti vates Stygias undasque canesque.*

sed hi quoque versus gravi orationis vitio laborant, quod homines docti dudum animadvertere debebant. nam vidisse manes Ditisque regna, i. e. commenti esse ea quae nemo alius unquam vidit, poetae recte dicuntur, ineptissime autem *carmine* illa non finxisse, sed vidisse. neque tamen *finxerunt* poetam scripsisse existimamus, sed hac probabiliore mutatione hunc versum restituere nobis videmur, *vates Sub terris NIGRO viderunt AGMINE manes*. nigrum manium agmen similiter dictum est

*) [Cir. 217 alte suspicit ad celsi nictantia sidera mundi, Aetn. 69 editus est quavis in Cantabrigiensi libro legitur cruce praeposita.]

atque Horatii illud *Num vanae redeat sanguis imagini Quam virga semel horrida Non lenis precibus fata recludere Nigro compulerit Mercurius gregi?* agminis enim vocabulum non numquam de omni multitudine dici, nulla ut retineatur motus significatio, certissimis exemplis potest demonstrari. ita Ovidius cum dicit metamorphoseon III 646 *Incepor a cunctis totumque innummurat agmen*, turbam nautarum significat neque quicquam amplius. idem libri V initium hoc fecit, *Dumque ea Cephenum medio Danaeius heros Agmine commemorat*: consessum dixit Aethiopum, similiter ac libro VII 404 locutus est, *Conveniunt populi sacrum Mavortis in arvom Consistuntque iugis; medio rex ipse resedit Agmine purpureus sceptroque insignis eburno*. possumus plura¹ addere, sed pergendum est in Aetna emendanda. atque indiget emendatione proximus versus, quo poetarum criminatio continuatur,

hi Tityon septem stravere in iugera foedum.

legitur hoc in libris olim impressis: verum in scriptis libris Cantabrigiensi Helmstadiensi Rhedigerano non *septem* invenitur, sed *poena*. quod cum ferri non posse Itali intellexerent, *septem* illud posuerunt, quod omni probabilitatis specie caret. cur enim poeta Homericæ illa ἐννέα πέλεθρα, quæ omnes retinent qui hanc fabulam commemorant (commemorant autem plurimi), in septem iugera mutare voluerit nulla excogitari potest causa. quare debebat potius *poena*, quod codices habent, ita mutari ut constans in hac fabula numerus restitueretur. quod fieri potest facillime: scribendum est enim *Hi Tityon stravere NOVENA in iugera foedum*. postquam semel *poena* scriptum erat, fieri non potuit quin verba traicerentur, quo carminis numeri constarent. a Tityo poeta ad Tantalum transit similesque fabulas complectitur:

*sollicitant illi te circum, Tantale, poena
sollicitantque siti, Minos tuaque Aeace in umbris
iura canunt, idemque rotant Ixionis orbem,
quidquid et interius falsi sibi conscia terrent.*

quorum versuum primum non posse a poeta ita scriptum esse Itali quodam modo intellexerunt: sed quod posuerunt, *Sollicitant magna te circum, Tantale, poena*, eo non removetur inepta poenae et sitis disiunctio. adparet autem improbabiles esse hominum doctorum coniecturas quæ hoc Italorum commento ni-

tuntur. veluti quod Wernsdorfio placuit, *stagno-pleno*, per se quidem bonum est, sed infirmo vel potius nullo fundamento superstructum: quis enim credat ex *stagno* fieri potuisse *illi?* immo poeta scripsisse videtur, quod ut simplicissimum Lachmanno quoque placuit, *Sollicitant illi te circum, Tantale, pomo, Sollicitantque siti.**) nam *circum* intellegi potest: quamquam scitum est Scaligeri *siccum*, idemque vocabulum necessarium esse putamus in Vespae iudicio coci et pistoris, in quo quod v. 83 dictum est *Solus aqualiculum reddi sibi Tantalus orat*, acumen habebit, tale scilicet quales sunt inepti carminis facetiae, si scribitur *siccus aqualiculum*. in Aetnae versuum quos adscripsimus ultimo rectissime Fridericus Iacobus *VLTERIVS* scribendum esse vidit: sed quod ex codicibus Helmstadiensi et Rehdigerano adsumpsit *falsi consortia terrent*, id apte explicari posse negamus; quod autem in libris olim inpressis legitur *falsi sibi conscia terra*, vel *terra est*, confirmatur codice Cantabrigiensi, in quo tamen *terrent* recte scriptum est. et dicta haec esse videntur satis bene *Quidquid et VLTERIVS falsi sibi conscia terrent*, i. e. et quibuscumque praeterea commentis hominum animos poetae terrent, ipsi sibi conscii se falsa proferre. nam quod illa falsi conscientia a poetis ad mendacia eorum transfertur, nulla reprehensione dignum est. pronomine autem illo quod est *quidquid* et alii scriptores non numquam ita usi sunt ut ad adverbii significationem prope accederet et ipse hic poeta cum dixit v. 23 *Quidquid in antiquum iactata est fabula carmen, Fortius ignotas molimur pectore curas.*¹

Post eorum quae de inferis poetae mentiti sint commemorationem, quae eo versu de quo modo diximus absolvitur, haec secuntur,

*non est terra satis: speculantur numina divum
nec metuunt oculos alieno admittere caelo.*

ita libri olim inpressi. sed vitii suspicionem movere debebat et ipsa oratio, quae non conexas est cum eis quae praecedunt, et scriptorum codicum depravatio: nam Helmstadiensis codex hoc habet, *Nec ut terra satis*, Rehdigeranus *Haec ut vera satis*. ex quibus nullo negotio efficiendum erat *Nec tv, terra, satis:*

*) [*Edidit Hauptius*: hic Tityon stravere novena in iugera foedum sollicitant illic te circum, Tantale, pomo.]

idque ipsum praebet liber Cantabrigiensis. sed transimus ad aliam carminis partem, in qua extremis versiculi alicuius verbis codices Helmstadiensis et Rehdigeranus carent, complementum autem numerorum quod libri olim inpressi praebent intellegi nequit hominesque doctos valde sollicitavit atque ad vanas et mirabiles opiniones induxit: nunc Cantabrigiensis codicis ope carmen restituere possumus. quo autem planius omnia adpareant, disputatione nostra non illum tantum versiculum, sed totam sententiarum seriem comprehendemus. itaque postquam ignotus nobis carminis auctor poetarum fabulas reiecit, suam doctrinam exponere ita instituit (v. 93),

*Quaecumque immensus se terrae porrigit orbis
extremique maris curvis incingitur undis,
non totum est solidum: deficit namque omnis huatu,
secta est omnis humus, penitusque cavata latebris
exiles suspensa vias agit, utque animantis
per tota errantes percurrunt corpora venae,
ad vitam sanguis omnis qua cum meat idem
terra voraginibus conceptas digerit auras.*

in prioribus versibus nihil est quod reprehendere possis. *incingitur*, quod coniectura nescio cuius inventum esse videbatur (nam in libris plerisque peccatum est), confirmatur codicis Cantabrigiensis auctoritate, per se illud quidem satis tutum. *animantis corpora* non debent offendere: utuntur enim poetae non numquam plurativo huius vocabuli numero ubi singularem expectes. Tibullus I 2 25 *Nec sinit occurrat quisquam qui corpora ferro Vulneret aut rapta praemia veste petat*: loquitur de suo unius corpore. Ovidius epistula VI 129 *Spargere quae fratris potuit laniata per agros Corpora, pignoribus parceret illa meis?* imitator Ovidii in epistula Hypermnestrae 125 *Vel fer opem vel dede neci defunctaque vita Corpora furtivis insuper adde rogis.* sed paenultimus versus, quem talem adscripsimus qualem codex Cantabrigiensis exhibet, emendationem requirit: consentiunt autem cum eo codice libri Helmstadiensis et Rehdigeranus, nisi quod *qua comeat* habent, et olim inpressi, nisi quod in his *sanguisque* et *qua commeat* legitur. qui emendare hunc versum conati sunt, non viderunt quod maxime vitiosum est. nam Latine sanguis neque ad vitam commeare dici potest neque ad vitam omnes circum meare artus, quae hominis doctissimi opinio fuit

qui ita poetam scripsisse putavit, *Ad vitam sanguis qua^l omnis* 9 *circum meat artus*: praeterea haec coniectura, ut taceamus non intellegi qui potuerint *artus* in *idem* mutari, partim eo nititur quod Itali, ut diximus, *sanguisque* scripserunt, cuius rei causa mox adparebit. laudabimus siquis depravatissima verba leni mutatione correxerit: interim nos in carmine tot tamque gravibus vitiis pleno audaciore emendatione uti non magnopere reformidabimus, praesertim in initio versus, quae vitiorum quaedam quasi sedes est, ut supra diximus. itaque putamus poetam aut scripsisse aut scribere certe potuisse *utque animantis Per tota errantes percurrunt corpora venae* DANTQVE VIAM, *sanguis omnis qua* COMMEET, *isdem Terra voraginibus conceptas digerit auras.* in his a Clerico adsumpsimus *isdem*. sed idem Clericus temere scripsit *foraminibus*: nam hiatus et latebras, quas antea poeta dixerat, voragines recte vocare potuit. vocabulo quod est *sanguis* spondeum expleri post ea quae Lachmannus ad Lucretii 1 853 adscripsit notius iam erit quam et nuper non nullis fuit et olim Italis illis qui *sanguisque* scripserunt dumque numeros carminis restituere sibi videntur sententiam perverterunt. secuntur haec,

*scilicet aut olim, diviso corpore mundi
in maria ac terras et sidera, sors data caelo
prima, secuta maris, deseditque infima tellus,
sed totis rimosa cavis et qualis acervus
exilit inparibus iactis ex tempore saxis,
ut crebro introrsus spatio vacuata corymbos
pendeat in sese, simili quoque terra figura
in tenues laxata vias non omnis in artum
nec stipata coit; sive illi causa vetusta est
nec nata est facies, sed liber spiritus intra
effugiens molitur iter, seu lymphæ perenni
edit humum limo furtimque obstantia mollit,
aut etiam inclusi solidum vicere vapores
atque igni quaesita via est, sive omnia certis
pugnare locis: non est hic causa docenda,
dum stet opus causae.*

in primo versu codex Cantabrigiensis *haud* habet: AVT, quod reliqui fere libri praebent, verum esse Iacobus rectissime intellexit. sed in reliquis versibus plerasque eius opiniones probare

non possumus: neque tamen refutandas eas esse ducimus, cum et simplicem veritatem molesta disputatione non egere et ipsum hominem doctissimum aliter hodie atque olim fecit iudicare existimemus. ac primum quidem tellurem *totis cavis* rimosam dici posse negamus: poterat dici tota rimoso cavis, sed verum est quod ex Cantabrigiensi codice depromptum Davisius in commentario ad Ciceronis de natura deorum librum II 42 probavit, *sed TORTIS rimoso cavis*. itaque uti poterat hoc versu Lachmannus cum disputabat de Lucretii III 545. deinde EXILIT coniectura inventum esse videtur, sed verissima: *exceat* habent liber Cantabrigiensis et¹ olim inpressi, *exiit*,*) quod propius a vero abest, Helmstadiensis et Rehdigeranus. in proximo versu olim inpressi partim habent *vacuata corymbo*, partim *vacuata corymbos*, quorum illud intellegi nequit, hoc ferri fortasse posset nisi femininum corymbi genus vitiosum esset et prorsus intolerabile. quae cum ita essent, multum in hoc versu emendando laboratum est, verum neque probabilis coniectura facta est neque quicquam adiuwabant codices: in libris enim Helmstadiensi et Rehdigerano haec duo verba *vacuata corymbos* omissa sunt. nunc postquam Cantabrigiensis codicis adiumentum adquisivimus, exploratum nobis est corymbi vocabulum ab Italis profectum esse: nam in illo libro hic versus ita scriptus est, *Vt crebrer introrsus spatio vacat acta charibdis*. scribemus igitur *Vt crebro introrsus spatio VACVATA CHARYBDIS Pendeat in sese*. $\chi\acute{\alpha}\rho\upsilon\beta\delta\iota\nu$ de omni voragine dictam Lobeckius tetigit in prolegomenis pathologiae sermonis Graeci p. 290 et in $\rho\eta\mu\alpha\tau\iota\kappa\acute{\omega}$ p. 303. non minus autem depravata sunt quae secuntur. nam natae telluris faciei, i. e. ei formae quam ab origine mundi habuisse fortasse videatur, quomodo tandem *causa vetusta* opponi potest? aut quomodo *spiritus intra effugiens* dici? quo minus enim *intra* ab hoc participio separemus ipsa orationis forma impedire videtur. immo ita poeta scripserat, *sive illi causa VETVSTAS Nec nata est facies, sed liber spiritus VLTTRA Effugiens molitur iter*, i. e. sive longi temporis decursus fecit ut tellus hanc formam acciperet. quod *ultra* posuimus, similiter poeta locutus est v. 140, *Cernis et in silvis spatiosa cubilia retro Antraque demersis penitus sedisse latebris*:

*) [Habet Cantabrigiensis exilit ex silentio Munronis.]

Inconperta via est; aer tantum effugit ultra: in quibus versibus libri *fodisse* aut *fudisse* habent, *SEDISSE* egregia est Wernsdorffii emendatio, quam deinde ipse mirabilibus et vanis commentis obscuravit. denique lympham *limo* humum edentem valde miramur lubricae ad modum interpretationis artificio defensam esse: nobis videtur Scaliger et elegantissime et verissime scripsisse *seu lympa perenni Edit humum LIMA:**) habent autem liber Cantabrigiensis et olim inpressi *perenni*, non *perennis*. post ea quae supra adscripsimus, *non est hic causa docenda, Dum stet opus causae*, poeta ita pergit, si libris olim inpressis credimus,

*quis enim non viderit illud,
esse sinus penitus, tantos emergere fontes
cum videt ac torrentem imo se mergere hiatu?*

sed hic quoque Itolorum artem deprehendimus. etenim haec tria verba *non viderit illud* a libris Helmstadiensi et Rehdigerano absunt: in Cantabrigiensi scriptum est *quis enim non credit inanis Esse sinus penitus*, idemque in Aldino exemplari invenitur, quod tamen rectius *CREDAT* exhibet. hoc autem modo quin carmen restituendum sit neque libri Cantabrigiensis auctoritas dubitare sinit neque ipsius orationis concinnitas. nam nequis putet non posse inanes dici sinus ex quibus magni fontes emergant, tenendum est inania opponi solidis. mox *imo* recte scriptum est in libris olim inpressis, *uno* vitiose in codicibus Cantabrigiensi Helmstadiensi Rehdigerano. tum ab eisdem tribus codicibus *se mergere* servatum est, cum inpressi in depravato *se emergere*¹⁴ conspirare videantur. illud autem permirum est, *torrentem*, quod inpressi habent, ita placere potuisse ut nemo de eius veritate dubitaret. nam et fontium vocabulum cum alia voce non recte permutatur et ipsum hoc torrentis vocabulum neque propter significationem aptum est neque singulari numero dicendum erat. atqui *torrentem* Itali fecerunt, cum codicum vitium rectius emendare nescirent: in codicibus enim Cantabrigiensi et reliquis duobus scriptum est *torrens*. itaque hos versus ita conformabimus, *quis enim non credit inanes Esse sinus penitus, tantos emergere fontes Cum videt ac TOTIENS imo se mergere hiatu?*

Proximi versus depravatissimi sunt, neque eorum emendatio

*) [*Edidit Hauptius* rodit humum lima]

ita nobis successit ut nihil dubitemus aut brevi disputatione sententiam nostram declarare possimus. quam ob rem nunc quidem hanc carminis partem praetermittimus: quamquam hic quoque sunt de quibus paucis absolvere posse videamur. veluti nemo semel monitus negabit haec esse ineptissima,

*flumina quin etiam latis currentia rivis
occasus habuere suos:*

si scripseris RIPIS, recta omnia erunt atque concinna. sed, ut diximus, hac parte poematis relicta ad aliam transeundum esse videtur, ubi codex Cantabrigiensis ipsa poetae verba conservavit, cum alii libri ea omittant, in aliis quod versui deerat Italorum commento completum sit. verum hic quoque pedetentim procedemus ac longiorem sententiarum inter se nexarum seriem persequentes vitia ex carmine tollere studebimus et quasi per loca aspera et sentibus plena viam nobis faciemus usque dum illuc perveniamus ubi diu oblitterata poetae verba ex libro Cantabrigiensi carmini restituere possumus. itaque poeta postquam avaritiam hominum descripsit, sic pergit (v. 273),

*sic avidi semper qua visum est carius istis
implendus sibi quisque bonis.*

ita liber Cantabrigiensis et olim impressi: *quovis est* (vel *quo visum*, nam hoc incertum est) *carior ipsis* Florentinus; *bonus* Helmstadiensis et Rehdigeranus. nihil ex his quod probari possit homines docti elicuerunt. scribendum est autem *Sic avidi semper QVOD visum est carius, istis INPLEMVS SE quisque bonis*. secuntur haec,

*ast artibus illis
sunt anima fruges; haec rerum est optima merces,
scire quod occulto terrae natura coerces,
nullum fallere opus, non mutum cernere sacros
Aetnaei montis fremitus animosque furentis,
non subito pallere sono, non credere subter
caelestis migrasse minas aut Tartara rumpi,
nosse quid intendat ventos, quid nutriet ignes,
unde reperta quies et iuncto foedere pax sit.*

in his, ut leviora non nulla aliaque a viris doctis recte curata¹² omittamus, *AST artibus¹ illis* Iacobo debetur: libri *est artibus istis*, nisi quod Cantabrigiensis et impressi *ILLIS* habent. deinde *EST OPTIMA* Florentinus: ceteri *maxima*. in proximo versu *QVOD Fri-*

derici Christiani Matthiae emendatio est: libri *quid*. tum *MVTVM* scripsimus, cum Florentinus liber *multum* praebuisset: *multo*, quod in ceteris est, Scaliger in *mutos* mutaverat.*) deinde *RVMPI* praeclare Florentinus: Cantabrigiensis cum ceteris *mundi*. denique *IVNCTO*, Menckeni et Schraderi inventum, non dubitavimus verum esse: non apte libri *multo*. pergit poeta

*credendum est etenim ventorum existere causas
sub terra similes harum quas cernimus extra,
cum crescunt animi, penitus seu forte cavernae
introitusve ipsi servant, seu terra minutis
rara foraminibus tenues in se abstrahit auras,
plenius hoc etiam, rigida qua vertice surgens
illinc infestis atque hinc obnoxia ventis
undique diversas admittere cogitur auras
et coniuratis addit concordia vires,
sive introrsus agunt nubes et nubilus auster,
si forte inflexere caput tergoque feruntur.*

versu primo *ETENIM* recte scripsit Iacobus, cum legeretur antea *etiam*, idemque versibus primo et secundo suum locum eximie restituit, cum traiecti essent in alienum; idem denique *concre-scant*, quod libri habent, in *CVM crescant* mutavit: sed scribendum erat *CVM CRESCVNT*. tum *INTROITVSVE* recte Scaliger: libri *introitusque*. deinde *SVRGENS* ex Florentino libro adsumpsimus: ceteri *surgit*. in eodem versu Florentinus et Helmstadiensis *quia*; sed *QVA* praestare videtur, quod ceteri habent.***) in proximo versu verum putavimus quod Iacobus scripsit *INFESTIS*: Florentinus *insesta est*, ceteri *infestus*. tum *obnoxia* *VENTIS* Florentinus: Cantabrigiensis *obnoxia vitis*, Rehdigeranus *obnoxia vites*, Helmstadiensis *obnoxia* vel *obnoxia vitis*, inpressi *obnoxius intus*. deinde *COGITVR* egregia est Ioannis Schraderi emendatio, consignata in adversariis quibusdam eius quae bibliotheca regia inter libros Diezianos servat: ineptum est *cogitat* quod libri habent virisque doctis placuit. denique si *forte INFLEXERE* Iacobo debemus: libri scripti *seu forte flexere*, inpressi *seu forsan flexere*.

*) [276 *quid* in editione servatum est, ubi praeterea 284 intendat *in* impellat est mutatum. 277 *Cantabrigiensis* multos habet.]

**) [Edidit Hauptius 286 *introitusque*, 287 *abstrahat*, 288 hac *et surgit*. eodem versu *quia etiam Cantabrigiensis*.]

quod sequitur *tergo*, pro *tergo* maris obscurius poeta dixit, si tamen dixit. hanc autem incumbentis marinis fluctibus austri descriptionem ita continuat ut dicat undas ab austro subter terram inpelli, ab undis auras fugari et corpora conglomerari:

*praecipiti deiecta sono premit unda fugatque
torpentes auras pulsataque corpora denset.*

DEIECTA - Vnda Scaligero debetur: libri *deiecta* et *una*, et inepte impressi *praecipites* et *fugato*. TORPENTES scribendum esse vidit Antonius de Rooy: *torrentes*, quod in Helmstadiensi et Rehdigerano et in exemplari Aldino est, vel quod Cantabrigiensis et olim impressi habent *torrentesque*,*) ab hoc loco alienum est. 13 sed *praecipiti deiecta sono* non minus alienum est, aptissimum autem quod inde facili opera facimus, *praecipiti deiecta* SINV. proximum carmen eadem facilitate emendare frustra studuimus: nam vitiosum esse certum est,

*nam veluti sonat ora duc Tritone canoro
(pellit opus collectus aquae victusque movere
spiritus et longas emugit bucina voces),
carmineque irriguo magnis cortina theatri
inparibus numerosa modis canit arte regentis,
quae tenuem inpellens animam subremigat unda,
haud aliter submota furens torrentibus aura
pugnat in angusto et magnum commurmurat Aetna.*

adscriptissimus hos versus, si a levioribus non nullis discesseris, quales in codice Cantabrigiensis inveniuntur. et rectissime in hoc libro atque in Rehdigerano pariterque in exemplari Aldino legitur *subremigat* Vnda: *undam* enim, quod in reliquis libris est, refellitur hydraulici organi ratione. sed in primo versu *sonat ora duc* monstruosum est, neque melius Helmstadiensis *sonat ora diu*, Rehdigeranus *sonat ore diu*, impressi *sonitura diu*, unde a Scaligero factum est *sonit aura diu*, idque Iacobo placuit, sed ut *sonat* scriberet. verum enimvero diuturnitatis notio hic ineptissime admiscetur. nos etsi probabilem emendationem adsequi non potuimus, illud tamen videmur videre, loci vocabulum requiri. veluti non inepte quis coniceret naumachiam a poeta commemoratam esse, quem ad modum Suetonius in Claudio Caesare cap. 24 narrat in navali pugna quam Claudius in lacu Lucrino edidit

*) [*Cantabrigiensis* torrentes habet.]

classes Siculam et Rhodiam concurrisse *exciente bucina Tritone argenteo, qui e medio lacu per machinam emererat.* itaque hoc non malum esset, *Nam veluti sonat ora lacus Tritone canoro,* modo aliqua esset mutationis probabilitas. vel, ut licentius etiam ludamus, placere posset, si scriptum esset *veluti sonat euripus.* sed tantum abest ut eiusmodi coniecturis operae pretium fecisse nobis videamur, ut hunc versum doctioribus emendandum commendemus. *) *collectus aquae* quin collecta esset aquae vis dubitari potuisse miramur. nam sane aqua et spiritum movet et moto spiritu opus hydraulicum inpellit: *opus enim rectissime Iacobus ex Helmstadiensis codice adsumpsit, cum opes esset in reliquis libris.* dixit de *collectu aquae* Lachmannus in commentario ad Lucretii III 444, sed ut Aetnae forte non recordaretur. quod autem dicitur *victus movere spiritus,* similiter et alii locuti sunt et, nisi fallimur, idem hic poeta alio loco. nam cum hoc carmen omnino foedissimis mendis inquinatum sit, ne illi quidem duo versiculi (567 568), quibus summa eius comprehenditur, aut ita scripti sunt in libris ut intellegi possint aut ita ut fieri par erat ab hominibus doctis emendati. scripti sunt in Cantabrigiensi hoc modo,

terra foraminibus vires trahit, urget in artum

spiritus incendi vivit per maxima saxa:

neque reliqui codices nisi minutis quibusdam vitiis diversi sunt aut Itolorum arte,¹ qui *incendit vivus* scripserunt, quicquam proficimus. verum haec quomodo emendanda essent declarata per totum carmen doctrina monstrare poterat. scripsit enim poeta *Terra foraminibus vires trahit, urget in artum Spiritus, incendi VINCIVTVR maxima saxa.* lapides molares dicit. sed ut ad institutam disputationem revertamur, post illa verba, *magnum commurmurat Aetna,* hi versus secuntur (nam duobus illis versibus *Credendum est etenim et Sub terra similes* suum locum praeclare adsignasse Iacobum supra dictum est),

at cum densa cremant inter se corpora, turba

elisa in vacuum fugiunt et proxima secum

momine torta trahunt, tuta dum sede resistunt.

hic quoque Iacobus egregio acumine ex librorum vitiositate ea quae res postulabat elicit. sed unius tamen verbi emendatio

*) [Edidit Hauptius: nam veluti sonat hora die.]

desiderari videtur. nam incendium nondum hic commemorandum erat, neque ex ipsius poetae doctrina incendium primaria erumpentium ex Aetna corporum causa est, sed ventorum spiritus. videtur hoc sensisse Schraderus cum *crepant* scribendum esse coniceret: neque enim virum Latini sermonis scientissimum in eo haesisse putabimus quod *inter se*, ut solet, de mutua actione dictum est. sed *crepant* tamen probari nequit, quoniam fragoris significatio in his versibus minus apta, certe supervacanea est. immo proprie dixisse videtur poeta *At cum densa PREMUNT inter se corpora* *) hinc ita pergit ut ventorum tumultus in Aetna non tantum eo quem antea exposuit modo, sed etiam ex aliis causis oriri posse concedat:

*quod si forte mihi quaedam discordia tecum est
principiisque aliis credas consurgere ventos,
non dubium rupes aliquas penitusque cavernas
proruere ingenti sonitu casuque propinquas
diffugere inpelliue animas, hinc crescere ventos.*

PRORVERE quicumque primus scripsit (legitur autem in exemplari Aldino), recte fecisse putandus est, quamquam etiam Cantabrigiensis liber *provehere* habere videtur. sed egregium est CRESCERE, quod idem liber nobis praebuit: ceteri *cernere*; sed ortus ventorum rectius hic quidem commemoratur quam dimicatio. adduntur hi versus,

*aut umore etiam nebulas effundere largo,
ut campis agrisque solent, quos obluit amnis:
vallibus exoriens caligat nubilus aer;
flamina parva ferunt auras (vis proxima vento est);
eminus adspirat fortis et verberat umor.
atque haec in vacuo si tanta potentia rerum est,
hoc plura efficiant infra clusique necesse est.*

in primo versu cum nullo artificio effici posse videatur ut *effundere* recte positum esse censeamus, non dubitamus poetam ita scripsisse *Aut umore etiam nebulas SE FVNDERE largo*: suspensa⁴⁵ est autem oratio ex illo quod praecessit *non dubium*. mox¹ *obluit* codices Helmstadiensis et Rehdigeranus et pars inpressorum: alia pars *obruit*, idque placuisse non mirum est; nunc postquam Cantabrigiensem codicem *abluit* habere conperimus, aptius verbum

* [Edidit Hauptius: et condensa premunt.]

quaerendum esse adparet: neque enim omnibus inundari campos opus est ut nebulae per eos fundantur; satis est, si vicini sunt omnibus. itaque scribere praestat *quos* ADLVIT *amnis*. deinde FLAMINA ex impressis non nullis recepimus, et idem habere videtur codex Cantabrigiensis: nam *flumina*, quod in reliquis est, *) probari nequit, cum, sive nebulas sive auras flumina ferre dici putamus, parva ea flumina adpellari ineptum sit; debebat certe dici *vel parva flumina*. itaque putabimus describi auras ex nebulis et umore primum parvo flatu orientes, deinde paulatim fortiores et maiore spiritu prouentes. in paenultimo versu valde laudanda est sagacitas Iacobi, qui RORVM scribendum esse intellexit ubi in libris *rerum* legitur. denique in ultimo versu praestat fortasse *intra*, quod in codice Helmstadiensi a correctore scriptum est: quamquam defendi potest *infra*. has igitur quas enumeravit ventorum subterraneorum causas complexus poeta ita pergit,

*his igitur causis extra penitusque coacti
exagitant venti, pugnant in faucibus, arte
pugnantes suffocat iter, velut unda profundo
terque quaterque exhausta graves ubi perbibit euros,
ingeminant fluctus et primos ultimus urget;
haud secus adstrictus certamine tangitur ictu
spiritus involvensque suo sibi pondere vires
densa per artantes exercet corpora venas
et quacumque iter est properat transitque morantem,
donec confluvio revolutis aestibus amnis
exilit atque furens tota vomit igneus Aetna.*

primos duos versus rectissime Scaliger constituit, putamusque Iacobum ei hodie adsentiri: nihili enim sunt quae libri habent *agitur* et *coactis* (a quo non diversum est quod in codice Helmstadiensi scriptum est *coactus*) et *ventos*.**) in versu tertio vera verba *pugnantes suffocat iter*, quae in reliquis libris leviter depravata sunt, totidem litteris scripta habet Cantabrigiensis. mox INGEMINANT a Scaligero accepimus: nam *ingeminat* defendi quidem potest, sed ut in tanta mutationis facilitate elegantior oratio praeferrī debeat. deinde ARTANTES optima est Iacobi emendatio: libri

*) [*Est etiam in Cantabrigiensi.*]

**) [*Edidit Hauptius in fine v. 320 artum.*]

ardentes. tum VENAS ex Aldino exemplari receptum est: codices *vires*, in olim inpressis, qui *nervos* habent, a vera emendatione aberratum est. paenultimus versus is est in quo, ut supra diximus, deleta in reliquis codicibus poetae verba a Cantabrigiensi restituuntur. nam haec tria verba *revolutis aestibus amnis* complementum sunt Italorum, scitum illud quidem, sed tamen falsum. etenim in codicibus Helmstadiensi et Rehdigerano haec scripta sunt, *donec confluvio veluti*, omissa reliqua versiculi parte. eam Cantabrigiensis praebet, *donec confluvio veluti SIPHONIBVS*

16 ACTVS *Exclit atque furens tota vomit igneus Aetna.*¹

Restat alius versus cuius partem in ceteris codicibus omisam eiusdem Cantabrigiensis libri adiumento recuperamus. nam in ea parte carminis in qua aliae praeter Aetnam regiones igne ardentem enumerantur haec vulgo leguntur (v. 440),

*insula durat adhuc Vulcani nomine sacra;
pars tamen incendi maior refrixit et alto
iactatas recipit classes portuque tuetur;
quae restat, minor et dives satis ubere terra est,
sed non Aetnaeis vires quae conferat illis:
atque haec ipsa tamen iam quondam extincta fuisset,
ni furtim adgereret secretis callibus humor
materiam silvamque suam pressoque canali
huc illuc ageret ventos et pasceret ignes.*

in his quod in initio legitur *durat adhuc*, a Scaligero excogitatum est: libri enim non haec duo vocabula habent, sed unum inexplicabile *durata*. neque tamen Scaliger verum adsecutus esse videtur. nam hoc perplexe dictum est, etsi maior pars incendii refrixerit, ipsam tamen insulam Hieran adhuc durare: quasi mirum sit eam non evanuisse. rectius Iacobus quae fuerit poetae sententia intellexit. satis enim adparet eum hoc dixisse, insulam esse cui ipsius Vulcani nomen propter ignem ex ea erumpentem inpositum sit, maiorem tamen incendii partem refrixisse, cum non amplius suppeteret idonea lapidis molaris copia: nam tota haec carminis pars in eo versatur ut demonstrat *pabula et ardendi causam lapidem esse molarem*. putamus autem nos pravum illud librorum *durata* probabiliter corrigere poetaeque quod scripsit ita restituere posse, *Insula CLARATA EST Vulcani nomine Sacra*. dicebatur enim haec insula pleno nomine Ἱερά Ἡφαίστου. paullo post dubitari potest utrum verum sit quod

ex parte inpressorum recepimus, an *Sed non Aetnaeis vires quas conferat illi*, ut alii Italorum scripserunt: codices enim *quae aut que* habent et *illi*, Helmstadiensis et Rehdigeranus *etnei*.*) deinde ADGERERET, Itali alicuius et Wernsdorfii coniecturam, Iacobus recte recepit: codices et plerique impressi *adgeneret*. quod sequitur *secretis callibus humor* omittunt codices Helmstadiensis et Rehdigeranus. hic quoque omissam versus partem ab Italis supplementam esse post ea quae adhuc disputavimus non poterit dubitari, cum longe aliud praebat codex Cantabrigiensis. sed ipsa etiam verba suspicionem movere debebant: nam *suam materiam* umor in Sacram insulam adgerere vix recte dicitur. contra plane egregium est quod Cantabrigiensis liber conservavit, *ni furtim adgereret* SICVLII VICINIA MONTIS *Materiam silvamque suam pressoque canali Huc illuc ageret ventos et pasceret ignes*. comparari possunt quae Solinus cap. VI habet: *in freto Siculo* inquit *Hephaestiae insulae XXV milibus passuum ab Italia absunt. Itali Vulcanias vocant: nam et ipsae natura soli ignea per occulta commercia aut mutantur Aetnae incendia aut subministrant*. recepimus autem PASCERET, a plerisque omnibus merito probatum, ex Aldino exemplari.¹ *posceret*, mendum codicis Cantabrigiensis et reliquorum 17 librorum, falsa explicatione defensum est. idem pascendi verbum antea aliter depravatum est (v. 427),

illic materiae nascentis copia maior:

sed genus hoc lapidis (certissima signa coloris)

quod nullas adiunxit opes, elanquit ignis:

scribendum est enim *materiae PASCENTIS*, gavisique sumus cum idem invenisse Schraderum intelleximus. sed post illos de Sacra insula versus ea secuntur quae praeterire nolumus, cum duo ex eis vitia certa emendatione tolli possint,

sed melius res ipsa nota est spectataque veris

occurrit signis nec tentat fallere pestem.

ita impressi. sed prima verba quam invenusta sint neminem potest fugere: accedit quod libri Helmstadiensis et Rehdigeranus non habent *nota est*, sed *nocte*. ultimum vocabulum plane absurdum est, Iosephus autem Scaliger, qui *pestis* scripsit, formam sane orationis meliorem reddidit, sed in inepto vocabulo non

*) [Edidit Hauptius 444: Aetnaeo — igni. *habet Aetnei etiam Cantabrigiensis.*]

recte adquevit. nam ut largiamur ignes ex Aetna erumpentes et agros devastantes pestem dici posse, tamen ab his versibus totaque hac sententiarum serie calamitatis commemoratio plane aliena est. quid multa? scripsit poeta *Sed melius res ipsa NOTIS spectataque veris Occurrit signis nec temptat fallere TESTEM.* et *notis* quidem Cantabrigiensis liber praebuit, *pestem* illam carmini perniciosam ratiocinatione et coniectura depulimus.

Sed ultra hos versus progredi reliquamque carminis partem non minus depravatam persequi nolumus. satis enim ostendisse nobis videtur menda multo quam plerique opinantur plura atque graviora ab hominibus doctis in hoc poemate relicta esse, tolli autem ea posse partim codicis Cantabrigiensis ope, saepius rationis usu atque accurata cogitatione. nam haec prima carminis interpretandi atque emendandi lex est, ne monstrosa exemplarium depravatione occaecati hunc poetam aut ea dixisse quae sine mentis perversitate dicere non potuit aut alia quam ceteros Romanos lingua usum esse existimemus. immo quo diutius hanc Aetnam tractavimus, eo clarius nobis adparuit pauca in ea inveniri quae communem illum et maxime a Vergilio stabilitum poetarum Latinorum sermonem relinquunt, nisi quod hic illic Lucretianae orationis imitationem adgnosimus. neque caret haec Lucretii imitatio sua quadam in emendando carmine utilitate, quam aliquot exemplis volumus demonstrare.

Eorum primum ex ea poematis parte petimus in qua ignes in Aetna a ventis excitari docetur. leguntur ibi haec (v. 359),

*sive peregrinis igitur propriisve potentes
coniurant animae caesis, ille impetus ignis
et montis partes atra subvectat arena
vastaque concursu crepitantia saxa fragoris
ardentesque simul flammam ac fulmina rumpunt.*

in altero versu *ignis* accusativum casum esse non dubitamus, quamquam viris doctissimis genetivus esse visus est: habet autem *ignes* liber Cantabrigiensis. mox sub¹jectandi verbum non aptum videtur, certe nusquam ita dictum esse meminimus. videntur id sensisse Itali: nam impressi libri *subvertit* habent. nos autem ut *SVBIECTAT* scribendum censeamus Lucretiani versus faciunt in libro VI (697), *hac ire fatendumst Et penetrare maris penitus percocata in apertum Atque efflare foras, ideoque extollere flammam Saxaque subiectare et arenae tollere nimbos.* CREPITANTIA

recte scripsit Iacobus: libri *trepidantia*. in fine non opus est ut Ianum Vlitium sequamur et *flumina* scribamus igneumque lapidum molarium flumen intellegamus de quo v. 484 haec dicuntur, *liquor ille magis fervere magisque Fluminis in speciem mitis procedere tandem Incipit et pronis demittit callibus undas*. ita enim haec scribenda sunt: *prunis* Cantabrigiensis habet, ceteri *primis* vel *primus*, tum omnes *collibus*; verum *CALLIBVS* rectissime scripsit Scaliger, *PRONIS* Schraderus et Wassenberghius. sed non adsequimur cur *fulmina* respuenda sint, quae confirmantur Lucretii versibus I 722 ss. *Hic est vasta Charybdis, et hic Aetnae minantur Murmura flammarum rursus se colligere iras, Faucibus eruptos iterum vis ut vomat ignis Ad caelumque ferat flammai fulgura rursus*. Petronius in bello civili v. 436 iamque Aetna voratur *Ignibus insolitis et in aethera fulmina mittit*. verum ut oratio pulchra et concinna fiat scribendum est *Ardentesque simul FLAMMAE SE ac fulmina rumpunt*. sed ut hic *fulmina* recte dici contendimus, ita illo loco, quem modo adscripsimus, ubi liquefacti lapidis molaris flumen undas pronis callibus demittere dicitur, specie non dissimile telorum vocabulum nullo modo tolerari posse adseveramus. dicuntur ibi de undis illis haec (v. 487),

*illae paullatim bis sena in milia pergunt:
quippe nihil revocat, curtis nil ignibus obstat,
nulla tenet frustra moles, simul omnia pugnant,
nunc silvae rupesque vocant haec tela solumque
ipsum adiutat opes facilesque sibi induit amnis.*

omnia hic mirabilia atque absona sunt, curti ignes, pugna omnium, cum tamen nihil flumini igneo repugnet, silvae rupesque flumen illud vocantes, telorum vocabulum hic quidem ineptissimum, solitarium *nunc*, cui alterum non respondet. sed *silvae vocant* Iacobi non felix coniectura est: Helmstadiensis *silvae notat* habet, Rehdigeranus *silvae notant*, propius vero Cantabrigiensis et inpressi *silvas vocat*.¹ tum *PVRGANT* inpressi rectissime. *IPSVM* Clericus invenit: libri Cantabrigiensis Helmstadiensisque et inpressi *ipsa*, Rehdigeranus *ipsam*. denique *AMNIS* Cantabrigiensis, quod verbum Clericus requiri vidit: ceteri libri *annis*. omnia ita emendamus, *Quippe nihil revocat CVRSVS, nil ignibus obstat, Nulla tenet frustra moles, simul omnia purgant: Nunc silvas rupesque VORANT, NVNC TERRA solumque Ipsum adiutat opes facilesque sibi induit amnis*.

Sed ut illuc unde degressi sumus redeamus, post illum ver-
sum *Ardentesque simul flammae se ac fulmina rumpunt* carmen
ita continuatur (v. 364),

19 *haud aliter quam cum prono iacuerit sub austro*¹
 aut aquilone fremunt silvae, dant bracchia nodo
 implicatae ac serpunt iunctis incendia ramis.

ac serpunt Wernsdorffius, ut antea Scaliger *et serpunt* proposuerat: codices *haec serpunt*, inpressi partim ita, partim *hac serpunt*. tum *iunctis* libri praeter Helmstadiensem, qui quod habet *vinctis* cur praestare altero putemus nulla causa est. *) serpendi verbum non aptum esse intellexit Iacobus: sed quod scripsit *ac fervent* non videtur posse probari, cum mirabile sit, quod remanet, silvas *bracchia nodo dare*, quasi in captivitatem se abduci patiantur. immo incendia dari ab arborum ramis poeta dixit: scripsisse enim eum non dubitamus *dant bracchia nodo INPLICATA AC STIRPES iunctis incendia ramis*. nimirum notissimos Lucretii versus (v 1096 ss.) imitatus est, *Et ramosa tamen cum ventis pulsa vacillans Aestuat in ramos incumbens arboris arbor, Exprimitur validis exstritus viribus ignis Et micat inter dum flammae fervidus ardor, Mutua dum inter se rami stirpesque teruntur*. quod *bracchiis* etiam rami additi sunt, utitur hic poeta haud raro magna dicendi ubertate et non numquam adeo loquacitate peccat, neque dissimile est quod Vergilius dixit georgicorum II 296 *Tum fortis late ramos et bracchia tendens Huc illuc, media ipsa ingentem sustinet umbram*.

Denique eiusdem Lucretianae orationis comparatione depravatissimos quosdam Aetnae versus restituemus. nam postquam poeta lapidem molarem certa venturae flammae pignora praemit-tere dixit, ita pergit, si libris fidem habemus (v. 462),

nam simulatque movet viris turbamque minatur,
 diffugit extemploque solum trahit ictaque ramis.

VIRIS diu est quod scribendum esse vidimus: inventum postea est in codice Cantabrigiensi. *curis*, quod ceteri libri habent, homines docti frustra studuerunt emendare, cum talia quaerent qualia ab horum versuum sententia plane aliena sunt. nam hoc ipsum dici requiritur, simulatque lapis molaris vires moveat, i. e. incendatur et flammas iaciat, terrae solum protinus concuti

*) [Praetulit in editione Hauptius *vinctis*.]

et quasi diffugere. quare recte sane Wernsdorfius, cum in libris *minutus* legeretur, MINATVR scribendum esse vidit, et habet certe *minutus* codex Cantabrigiensis: cetera neque Wernsdorfius neque alii expedire potuerunt. nam quo minus in *ramis* illis *remos* latere putemus, quae Iacobi opinio fuit, et illud inpedit quod nullis machinis effici posse videtur ut versus remos recipiat, et magis etiam quod terrae motus sane comparari potest cum iactata navi, sed inepte in hac quidem comparatione navigii iactatio non fluctibus sed remis fieri dicitur. nobis, simulatque intelleximus *trahit*, quod Vlitius non absurde putavit in *tremis* mutari debere, ea ratione dictum esse quam Lachmannus in commentario ad Lucretii vi 1190 explicavit, Lucretiani carminis recordatio hanc certissimam (neque enim dubitamus) emendationem suppeditavit, *Nam simulatque movet viris turbamque minatur, Diffugit extemploque solum trahit* ATQVE TREMISCIT. similiter enim loquitur Lucretius, *In manibus vero nervi trahere et tremere artus*.¹

Sed hic finem scribendi facimus. etsi enim hoc carmen,²⁰ siquando emendatum fuerit, multo quam in hac tanta depravatione videri potest melius visum iri speramus, tamen ne tum quidem plerorumque carminum Latinorum mediocritatem superabit. quare verendum est ne, si diutius hic in eo emendando versemur, materiae tenuitatem longa disputatione obtegere frustra velle videamur. illud enim confidimus non reprehensum iri, quod maxima disputationis nostrae pars coniecturis continetur. nam hac coniciendi arte, quae propter inconsideratam non nullorum temeritatem ignominia quadam inmerito adfecta est, neque grammaticorum studia carere possunt neque ullum est doctrinae genus quod ab ea abstinere queat, quandoquidem ne illa quidem severissima mathematicorum disciplina coniecturam prorsus a se removet, sed non numquam primarii in ea arte viri egregia inventa, quae subtili argumentatione confirmant, coniecturali quadam anticipatione primum complexi sunt. itaque vos, carissimi iuvenes quibus haec scripsimus, largissima quam vobis commendamus aestivarum scholarum copia ita utimini ut et ea quae longo usu diuturnisque hominum doctorum studiis explorata ac stabilita sunt perdiscatis et ipsi quoque inventis veteribus diuque probatis nova ac probabilia ratiocinando et coniciendo in suo quisque litterarum genere addere paulatim adsuescatis.

~~~~~

INDEX LECTIONVM HIBERNARVM 1854.

Cum nuper scholarum per hanc aestatem habendarum enumerationi disputationem aliquam nostram adderemus, docuimus versus non nullos Aetnae, carminis a librariis valde depravati, cum forte amissis aliquot verbis deminuti essent, completos deinde esse rudi arte et quae mentem poetae minime adsequeretur. similiter et in aliis veterum poetarum carminibus factum est et, nisi fallimur, aliquotiens in elegiis Sex. Propertii: nam qui hunc poetam praeterea Aurelium nominant, eos opinionem sequi pervulgatam quidem sed nullo cui quicquam fidei haberi possit testimonio confirmatam et ipsam per se reiciendam ante complures annos in actis societatis eruditorum Saxonicae satis demonstratum est [*supra* I 280 ss.]. verum in Propertii carminibus non ea utimur commoditate ut pro falsis versuum complementis ea quae poeta scripsit ex vetere aliquo libro recipere possimus, quem ad modum in Aetna Cantabrigiensis codicis ope grammaticorum fraudes ac fallacias confutavimus, sed comparatis inter se bonis codicibus eisque quae dici aut potuerunt aut debuerunt accurate ponderatis partem versuum non nullorum, cum ipsius Propertii verba periissent, commentis expletam esse intellegimus; quae poeta scripsit, etsi in nullo libro conservata sunt, at ratiocinando tamen indagari fortasse possunt. bonos autem codices, quorum comparatione testium illa interrogatio quam vocabulo in hunc significatum detorto sed in arte necessario recensionem adpellamus in Propertii carminibus tota continetur, libros dicimus Neapolitanum et Groninganum, non prorsus quidem illos a mutationibus de industria factis liberos, quas ipsas altero cum altero diligenter collato cognoscimus, sed non contaminatos constanti emendandi studio quo Italorum temeritas reliquos plerosque libros depravavit. meliores non nulli codices, qui ad illos duos proxime accedunt, nihil tamen continent

quod rectius quam in illis scriptum sit quin, ut Caroli Lachmanni verbis utamur, ne mediocrem quidem coniectorem fefellisset. in codice autem Bernardini Vallae, quo Franciscus Puccius usus est, haud pauca quae in Neapolitano et Groningano vitiosa sunt recte emendata erant, sed ut nulla sit eorum auctoritas nisi quam habet veritas coniciendo inventa. nam interpolatum fuisse hunc codicem liquido confirmare possumus: unde non levis suspicio oritur non fuisse antiquissimum, quem ad modum Puccius dicit, sed aut fefellisse specie vetustatis (et scimus saeculo quinto decimo quosdam librarios antiquiorum litterarum formas imitatos esse)¹ aut Puccium nos fallere non rara illis temporibus in aestimanda librorum vetustate magniloquentia. ex librorum igitur Neapolitani et Groningani comparatione ea quae de carminibus non nullis Propertii disputaturi sumus pendebunt, quatenus quid in archetypo, ut dicunt, exemplari lectum fuerit explorabimus. utemur autem in commemorandis carminibus eis librorum elegiarumque numeris quos Lachmannus exemplaribus anno MDCCCXXVIII a se editis adseripsit: nam summam eorum quae anno MDCCCXV de librorum Propertianorum numero et divisione disputavit, etsi in quibusdam rebus quae nullum momentum habent erravit, nulla neque temere obloquendi neque contortas ratiunculas concludendi perversitate labefactam esse existimamus.

Itaque in quarti libri carmine primo haec leguntur (v. 23 ss.),

omnia post obitum fingit maiora vetustas:

maius ab exequiis nomen in ora venit.

nam quis equo pulsas abiegnos nosceret arces,

fluminaque Haemonio comminus isse viro,

Idaeum Simoenta Iovis cunabula parvi,

Hectora per campos ter maculasse rotas?

Deiphobumque Helenumque et Polydamanta et in armis

qualemcumque Parin vix sua nosset humus.

exiguo sermone fores nunc, Ilion et tu

Troia bis Oetaei numine capta dei.

nec non ille tui casus memorator Homerus

posteritate suum crescere sensit opus.

praeclara omnia sunt praeter illa, *Idaeum Simoenta Iovis cunabula parvi*. quem versum Lachmannus anno MDCCCXV, cum ineptum esse intellexisset vidissetque postrema duo eius verba

non scripta esse in libro Neapolitano, totum abiciendum esse censuit. non putamus totum ab aliena manu confictum esse, neque illud Lachmanno concedimus, in Ida Phrygiae nulla fuisse Iovis cunabula: cetera omnia rectissime disputavit. aliter visum est Hertzbergio, qui confidenter, ut fere solet, Lachmannum fraudem frustra suspicatum esse pronuntiavit. expectamus secururam esse subtilem aliquam disputationem, aliquid ex recondito doctrinae thesauro depromptum: sequitur sermo levissimus, in quo neque accuratam Lachmanni argumentationem tetigit neque ad ea quae maxime consideranda erant animum omnino advertit. nam ut alia prorsus inutilia omittamus, sollemnem esse ait rerum Creticarum et Phrygiarum confusionem et profectus ab eo quod Strabo libro x p. 472 Cas. nominum in utraque regione similitudinem variis erroribus occasionem fuisse demonstraverit, unde matrem deorum, cuius cultum Strabo solis Phrygibus patrium vindicet, tamquam indigenam Cretenses sibi adseruerint, hinc igitur profectus ad has exclamationes delabatur, 'quid, si etiam Simois duplex fuit et ambiguum nomen? quid, si cum matre deum etiam Iovis originem usurpaverant vel Cretenses vel Phryges? nobis certe tam prona¹ in tam cognatis fabulis confusione magis mirum videretur, si non fecissent, quam si fecissent. quid multa? satis locupletem testem eius rei Propertium, tam reconditarum fabularum investigatorem, censemus ut alienis exemplis non egeamus.' in his illud quod de Simoente dicit absonum est: nam si Propertius omnino recte potuit in Phrygia Ida Iovis cunabula collocare, profecto potuit, modo apte id faceret, eorum mentionem cum Simoente coniungere etiam si nullus in Creta erat fluvius qui ita diceretur. neque cetera meliora sunt. nam Straboni tribuit quae Demetrii Scepsii sunt, Demetrii autem disputatio quorsum pertinuerit plane non quaesivit: si quaesivisset, poterat se a coniecturis abstinere. etenim Strabo in notissima quam de curetibus et corybantibus instituit disputatione haec inter alia adfert, φησὶ δὲ πάλιν ὁ Σκήψιος ἐν τῇ Κρήτῃ τὰς τῆς Πέρας τιμὰς μὴ νομίζεσθαι μηδὲ ἐπιχωριάσειν, ὑπεναντιούμενος τῷ τοῦ Εὐριπίδου λόγῳ, ἀλλ' ἐν τῇ Φρυγίᾳ μόνον καὶ τῇ Τρωάδι, τοὺς δὲ λέγοντας μυθολογεῖν μᾶλλον ἢ ἱστορεῖν, πρὸς τοῦτο δὲ καὶ τὴν τῶν τόπων ὁμωνυμίαν συμ-πράξει τυχὸν ἴσως αὐτοῖς· Ἴδη γὰρ τὸ ὄρος τό τε Τρωικὸν καὶ τὸ Κρητικόν, καὶ Δίκτη τόπος ἐν τῇ Σκηψίᾳ καὶ ὄρος ἐν Κρήτῃ· τῆς

δὲ Ἰδης λόφος Πύτνα . . . ἀφ' οὗ Ἰεράπυτνα ἢ πόλις, Ἰποκόρωνά τε τῆς Ἀδραμυττηνῆς καὶ Ἰποκορώνιον ἐν Κρήτῃ, Σαμώνιον τε τὸ ἑωθινὸν ἀκρωτήριον τῆς νήσου καὶ πεδίον ἐν τῇ Νεανδρίδι καὶ τῇ Ἀλεξανδρέων. fieri plane non potuit quin Demetrius simul cum Rhea et curetibus, quos eum eosdem atque corybantes putasse Strabo postea narrat, Iovis etiam cunabula, quem illa in Cretico antro Idaeo aut Dictaeo peperisse pervulgatis fabulis narrabatur, patriae suae vindicaret. id cum per se perspicuum sit, confirmatur quodam modo his Stephani Byzantii verbis, quae fortasse nos fugissent, nisi suppeditasset doctus libellus quem Schoemannus de Iovis incunabulis scripsit, Σκῆψις, πόλις Τρωική. Ξενοφῶν Ἑλληνικῶν τρίτω. ἐκλήθη δὲ ἀπὸ τοῦ σκῆψασθαι τὴν Πέαν ἀντὶ τοῦ παιδὸς λίθον τεκεῖν. non dubitamus enim quin haec ex Demetrii diacosmo Troico sumpta sint, ad quem pleraque eorum quae Stephanus de Troicis regionibus minus vulgaria narrat referenda esse nobis videntur. ceterum originationem illam nominis in mente habet Strabo, cum libro xiii p. 607 haec dicit prudentissime, ἔστι δ' ἡ μὲν Παλαισκηψις ἐπάνω Κεβρῆνος κατὰ τὸ μετεωρότατον τῆς Ἰδης ἐγγὺς Πολίχνας. ἐκαλεῖτο δὲ τότε Σκῆψις, εἴτ' ἄλλως εἴτ' ἀπὸ τοῦ περισκεπτον εἶναι τὸν τόπον, εἰ δὲ τὰ παρὰ τοῖς βαρβάροις ἐν τῷ τότε ὀνόματα ταῖς Ἑλληνικαῖς ἐτομολογεῖσθαι φωναῖς. sed omnem de ea re quam disputamus dubitationem tollunt ea quae ad hos versus Apollonii Rhodii (iii 132 ss.), Καὶ κέν τοι ὀπάσαιμι Διὸς περικαλλῆς ἄθυρμα, Κεῖνο τό οἱ ποίησε φίλη τροφὸς Ἀδρήστεια Ἄντρω ἐν Ἰδαίῳ ἔτι νήπια κορυρίζοντι, a scholiasta adscripta sunt: ἄντρω ἐν Ἰδαίῳ, inquit, ἢ τῷ τῆς Κρήτης ἢ τῷ τῆς Τροίας. ἀντιποιοῦνται γὰρ καὶ Τρῶες τῆς τοῦ Διὸς γενέσεως, καθά φησι Δημήτριος ὁ Σκῆψιος. itaque fuisse qui Iovis incunabula in Phrygia Ida collocarent non suspicionibus et coniectura colligendum erat, sed certis testimoniis doceri poterat, et quamquam plane adsentimur Schoemanno, qui reliquis praeter Creticas et Arcadicas de Iovis infantia fabulis vix alibi quam apud suos quosque populares fidem habitam esse existimat, tamen per se non videtur esse negandum potuisse¹ Propertium minus per-6 vulgata fabula uti. verum in eo carmine de quo dicimus factum illud est ineptissime. nam ut concedamus, quod aegre facimus, fluvium ad quem quis natus est posse eius cunabula dici, at Achilli *comminus isse Idaeum Simoenta*, Iovis cunabula *parvi*, Propertius, audax poeta et non numquam durus, sed

minime insipiens, dicere nullo modo potuit: mixta est enim in hac Simoentis adversus Achillem pugnantis commemoratione fluminis notio cum notione dei fluviatilis, eadem plane ratione qua in Homericis carmine ex quo haec desumpta sunt annium et fluctus et dei eadem imagine comprehenduntur; cuius prosopopoeiae pulchritudo istis Iovis cunabulis pervertitur. deinde Iovis cunabula non tantum inutiliter interponuntur, sed absurde. rectissime enim Lachmannus 'haec ab omni' inquit 'huius loci sensu aliena ac prorsus diversa sunt. hoc enim poeta dicit, ignotam nunc Troiam fore, nisi omnia post obitum magis innotescerent. quid ad haec *Iovis cunabula parvi*, quae, si vel maxime in Phrygia fuissent, a Troiae exitio nomen ac famam lucrari non potuerunt?' denique ne illud quidem Lachmannum fugit, Propertium postquam *flumina* dixerat non potuisse unius Simoentis mentionem facere, praesertim cum in Homericis narratione primariae partes Xanthi essent, frater ab illo tantum in auxilium advocaretur. quae cum ita sint, intellegere nobis videtur, in archetypo exemplari absumpto margine aut ultima versiculi parte aliqua labe obscurata haec tantum lecta esse, *Idaeum Simoenta Iovis*, eaque in codice Neapolitano sine complementi accessione servata esse: conplevit deinde versum audacior homo qui Phrygiam Idam cum Cretica confunderet et forte reminisceretur eorum quae apud Ovidium legerat metamorphoseon VIII 99, *Iovis cunabula Creten*: neque enim doctius eum errasse putabimus. quod si quaerimus quid ipse Propertius scripserit, primum hoc adparet, cum Simoentis nomine eum coniunxisse commemorationem Scamandri, praeparatam illam plurativo fluminum vocabulo atque congruentem cum narratione Homericis. deinde Iovis nomen quo pertinuerit dictu non difficile est: putamus enim, siqui haec lecturi sunt, statim recordaturos esse versuum horum Homericorum, Ἄλλ' ὅτε δὴ πόρον ἕξον ἑυρρεῖος ποταμοῖο, Ξάνθου δινήεντος, ὃν ἀθάνατος τέκετο Ζεὺς. quorum cum meminisset Gustavus Wolffius, vir nunc libris diligentissime scriptis clarus, cum ante hos sedecim annos Lipsiae iuvenile studium ad Propertii carmina converteret, illud invenit quod quin ab ipso poeta scriptum sit non videtur posse dubitari, *Fluminaque Haemonio comminus isse viro, Idaeum Simoenta Iovis CVM PROLE SCAMANDRO*. itaque hoc in exemplaria carminum Catulli Tibulli Propertii quae anno superiore Lipsiae edita sunt iure receptum esse censemus.

Similiter iudicamus de versu quodam in carmine eiusdem quarti libri quinto. dicit ibi Propertius, ubi Venerem gravis interceperit aetas, tum se naturae mores perdiscere velle, tum quaesiturum (v. 39 ss.)

*sub terris sint iura deum et tormenta gigantum,
Tisiphones atro si furit anque caput,¹
aut Alcmaeoniae furiae aut ieiunia Phinei,
num rota, num scopuli, num sitis inter aquas,
num tribus infernum custodit faucibus antrum
Cerberus et Tityo iugera pauca novem,
an ficta in miseris descendit fabula gentis,
et timor haud ultra quam rogos esse potest.*

7

miramur non quaesitum esse diligentius quinam gigantes recte potuerint commemorari in hac poenarum quibus scelesti apud inferos cruciari dicebantur enumeratione, a qua Enceladum Aetna obrutum similesque fabulas alienas esse manifestum est. neque rectius putabimus gigantes et titanes a Propertio confusos esse: huius enim permutationis neglegentia etsi eis videbitur facile posse excusari qui sublato scriptorum et temporum discrimine exemplis omnia confici opinantur, in hunc poetam non temere transferenda est, praesertim in nomine simplici nullaque fabulae narratione declarato. unde ne Aloidas quidem, quos Vergilius Aeneidos vi 582 inter scelestos qui in Tartaro cruciantur memorat, Hyginus autem fabula xxviii serpentibus aversos alterum ab altero in columna deligatos esse scribit, gigantum nomine dici censebimus, quamquam proterva Aloidarum inmanitas in gigantes translata est passimque ab eis non discerni videntur. sed *ἐκατόγχιρες* etiam Hesiodii non numquam gigantes adpellantur, veluti a Statio Thebaidos iii 533, ubi haec dicit Manto, *Quid tibi monstra Erebi, Scyllas et inane furentes Centauros solidoque intorta adamante gigantum Vincula et angustam centeni Aegaeonis umbram?* pariterque in libro viii 42 Ditem haec loquentem introduxit, *habeo iam quassa gigantum Vincula et aethereum cupidos exire sub axem Titanas miserumque patrem.* itaque hos in Propertii carmine intellegendos esse putarem, nisi *iura deum et tormenta* scrupulum nobis inicerent (nam haec cogitationem alio ducunt), codex autem Neapolitanus, in quo totum illud *gigantum* non scriptum est, finem versiculi in libro archetypo absumptum fuisse monstraret. quam

ob rem reiecto commenticio et fortasse ex Thebaide Statii sumpto supplemento poetae quod scripsit reddendum est. nimirum, quod omnium aptissimum erat, ea quae deinde persequitur hoc versu generatim complexus est, *Sub terris sint iura deum et tormenta nocentvm*. eodem in eadem re vocabulo Statius usus est silvarum II 7 116, *Seu magna sacer et superbus umbra Nescis Tartaron et procul nocentum Audis verbera*. occupavit autem emendationem Augustus Lobeekius, qui cum in Aglaophamo p. 13 hoc versu uteretur, *nocentum* scripsit, sive correxit de industria quae suae orationi non nominato poeta inseruit sive viro rectissimi iudicii, cum memoria hunc versum repeteret, ultro obvenit quod aptum est atque necessarium.

Transimus hinc ad aliud carmen quod quali vitio depravatum sit idem ille codex Neapolitanus similiter docere nobis videtur. in ultima enim libri tertii elegia adhortatur poeta Lynceum ut, quoniam in amorem tandem incidere, relictis sapientiae studiis severiorisque poesis generibus suum aliorumque Graecorum Latinorumque poetarum exemplum imitetur et amatoris carminibus puellis placere studeat,

*harum nulla solet rationem quaerere mundi,
nec cur fraternis Luna laboret equis,
nec si post Stygias aliquid restaverit undas,
nec si consulto fulmina missa tonent.*

ita hi versus (54 ss.) in codice Groningano scripti sunt. verum *restaverit* illud ferri nullo modo posse multi intellexerunt, nemo accuratius exposuit Madvigio, qui quae in opusculis academicis alteris p. 110 disseruit adscribenda esse duximus. 'quod editur' inquit 'non solum ob formam ipsam barbaram reprehendi debet (cui qui ex supino excusationem quaerunt nec reduplicationis meminerunt quam hoc verbum habet nec considerant ea ratione etiam *sonavi* similiaque defendi posse), sed quod ne *restiterit* quidem illo loco dici pro *restet* potest.' addimus tertium vitii argumentum. nam si recte atque accurate loqui Propertius volebat, ne sic quidem dicere poterat, *si post Stygias aliquid restet undas*, sed debebat *aliquid nostri*. quocirca non probamus quod Lachmannus olim scribi posse putavit *restans erit*. omnino autem monstrum illud vocabuli non negligentia alicuius librarii peperit, sed explendi non integri versus conatus. ultimas enim eius syllabas in codice archetypo aut legi non potuisse

aut prorsus absumptas fuisse liber Neapolitanus docet, qui haec tantum habet, *Nec si post Stygias aliquid restabit*. hinc factum est ut alius aliter quod deerat restituere temptarent. extitit enim qui ineptum illud *restaverit undas* scriberet; alius *restabit* retinuit, sed addidit *ad undas* (nam hoc in libris quibusdam non sinceris legitur), falsus hic quoque, cum neque duplex praepositio tolerari possit neque *post* idem hic esse atque *postea*; alius denique *restabit erumnas*, quod in Menteliano codice aliisque non nullis scriptum est, posuit, rudi plane atque inficeto invento, sed manifesto explendi versiculi conatu. itaque artis praecepta non satis curavit Fridericus Iacobus, cum hinc proficisci emendationem posse existimans scripsisse Propertium suspicaretur *Nec si post Stygias aliquid est arbiter undas* aut, si hoc displiceret (et ferri sane minime potest), *aliquis sedet arbiter*. hoc posterius, quod valde admiratur Hertzbergius, per se bonum est aliorumque Propertii versuum similitudine quasi blanditur quodam modo, verum esse, cum in libro archetypo eiusmodi quid scriptum fuisse incredibile sit, non putamus, nisi artis regulae susque deque habendae sunt: Fridericus autem Paleius, qui Propertii carmina cum suis commentariis nuper Londini edidit, librum vulgarem ac futilem, ridiculus est cum propius a vero hoc abesse putat, *Nec si post Stygias aliquis manet arbiter undas*. nos, ne temere vagetur coniectura, omnem emendandi probabilitatem ex Neapolitani libri fide suspensam esse iudicabimus. verum quae scripta in eo libro sunt, *Nec si post Stygias aliquid restabit*, ita ut scripta sunt non videntur posse conpleri et ad iustam carminis formam perduci. etenim neque aliud vocabulum suppetit quod Propertius¹ aptius scribere⁹ potuerit quam *undas* neque, ut antea diximus, si *restabit* scripsit, omittere recte potuit *nostri*. itaque in codice archetypo putamus has tantum litteras, *restabi*, lectas esse, ex quibus, ut vocabulum saltem Latinum esset, factum est *restabit*: Propertius quid scripserit Evervinum Wassenberghium adsecutum esse existimamus, nimirum hoc, *Nec si post Stygias aliquid restabimus undas*. Stygias undas mortem dixit similiter atque libro II 9 26 locutus est, *Cum capite hoc Stygiae iam poterentur aquae*.

In his igitur tribus carminibus commenticia versuum complementa libri Neapolitani fide redarguimus: non desunt exempla factae in eodem libro mutationis. accidit hoc in eo carmine

de quo nunc disserere paucis volumus propterea ut novo documento confirmemus cavendum esse ne Propertium obscuras potius fabulas secutum esse aut negligenter diversa permiscuisse credamus quam ea dixisse quae res postulabat, quem ad modum Iovis illa incunabula ac tormenta gigantum removimus. itaque Propertius in carmine tricesimo altero libri tertii, dum levitatem Cynthiae excusat, haec ait (v. 33 ss.),

*ipsa Venus, quamvis corrupta libidine Martis,
nec minus in caelo semper honesta fuit,
quamvis Ida Parim pastorem dicat amasse
atque inter pecudes accubuisse deam.*

*hoc et hamadryadum spectavit turba sororum,
silenique senes, et pater ipse chori,
cum quibus Idaeo legisti poma sub antro,
supposita excipiens naica dona manu.*

nihil in his est quod merito reprehendas, praeter unum vocabulum, de quo postea dicetur. sed primi duo versus, quos adscripsimus quales in codice Groningano leguntur, cum non intellegerentur (videbatur enim verbum deesse), non uno modo mutati sunt. etenim alius *Non minus* scribendum esse putavit, quod a Puccio adnotatum et in non nullis codicibus inventum est; aliis fortasse interrogatio elegantior esse videbatur, ut *Num minus* scriberent (nam hoc sane latere putamus in illo *Nunc minus* quod quidam libri habent); denique propter eandem causam in Neapolitano codice *fertur* positum est in primo versu, ubi in Groningano ceterisque libris verum vocabulum *quamvis* servatum est. minime autem opus est ut quicquam mutetur, dummodo haec, *Nec minus in caelo semper honesta fuit*, illud orationis schema continere intellegamus quod grammatici ἀπὸ κοινοῦ dicunt: nam quod proprie cum eis quae praecedunt ita conec-tendum erat ut diceretur *non minus honesta fuit*, id cum sequentibus verbis, ad quae pariter pertinet, quadam anticipatione coniunctum est. sensit hoc Hertzbergius, sed veritatem levissima de causa respuit. verum de illo schemate, quo poetae Latini Alexandrinorum poetarum imitatione paullatim adsuefacti saepissime usi sunt, alias fortasse pluribus dicemus, nunc hi versus aliam disputationem postulant. miramur enim id quod
10 notissima Homericæ fabula pervulgatum erat¹, Anchisam cum Venere in Ida concubuisse, sine exemplo in Paridem translatum

esse. nam quod Lachmannus olim putavit eundem Veneris et Paridis amorem a Theocrito aliquotiens commemorari, fefellit eum memoria neque in coarguendo iuvenili errore commorabimur. quod si artis antiquae opera circumspicimus, ne in his quidem invenimus quod cum Propertii versibus congruat, sed in uno aliquo speculo Etrusco, cuius apographon Eduardi Gerhardii tabula cxii exhibet, levem quandam similitudinis speciem agnoscimus. nam caelaturam illius speculi recte interpretatus esse videtur Otto Iahnus in annalium instituti archaeologici tomo xvii p. 352 ss. neque dubitamus conspici in eo Iunonem Minervam Venerem iudicemque earum Paridem: Paris autem brachium Veneris collo circumdat ut eam osculetur, neque repellit illa osculum. itaque iure suo Iahnus hunc artificem notam fabulam eo deflexisse arbitratus est ut Venerem non tam promisso Helenae conubio quam suo quodam obsequio iudicem corrupisse fingeret. venit nobis in mentem suavissimorum Moschi versiculorum, Ἄ Κύπρις τὸν Ἔρωτα τὸν υἱέα μακρὸν ἐβώστρει, “Ἐἴ τις ἐνὶ τριόδοισι πλανώμενον εἶδεν Ἔρωτα, Δραπετίδας ἐμός ἐστιν· ὁ μανυτὰς γέρας ἐξεῖ. Μισθός οἱ τὸ φίλαμα τὸ Κύπριδος· ἦν δ’ ἀγάγῃς νιν, Οὐ γυμνὸν τὸ φίλαμα, τὸ δ’, ᾧ ξένε, καὶ πλέον ἐξεῖς.” sed num artifex ille Etruscus Paridem aliquid amplius reportasse putaverit ignoramus, neque si caelator aliquis aut pictor aliquid finxit lasciviusve lusit, continuo hoc ad communem opinionem referendum est: quod non monemus Iahnii causa, quem scimus ab ista opinandi levitate prorsus abhorrere. sed fuerit aliqua fama Venerem Paridi sui copiam fecisse, quod tum credemus cum certis testimoniis demonstratum erit; nihilo tamen magis putabimus Propertium Paridis et Veneris amores hic commemorare potuisse. nam qui ita loquitur, ‘nos vero omnia, sicut in libris scripta sunt, sarta tecta habemus, quia hic ut toties uni huic poetae nostro doctissimo notitiam eius amoris deberi minime invidemus,’ eum declamare censemus, non iudicare. etenim cum non sit boni poetae ludificari lectores iustamque expectationem fallere, nemo nisi qui aptissimis minus apta, obscuram fabulam notae et Homericis carminibus celebratae quadam mentis perversitate praeferret, si Marti alium Veneris amatorem addere volebat, Anchisam praeterire potuit, praesertim Romanus poeta, quem Aeneae meminisse par erat. quo circa recte eos iudicasse arbitramur qui Paridem ex Propertii

carmine removendum esse censuerunt: quamquam quae pro eo substituere voluerunt non videntur nobis esse adprobanda. nam cum Nicolaus Heinsius emendationem frustra temptasset, Ioannes Schraderus scribendum esse coniecit *Quamvis Ida Phrygem pastorem dicat amasse*: sed inutile est Phrygis vocabulum postquam Ida commemorata est. Valckenarius in elegiarum Callimachiarum fragmentis p. 73 scripsisse poetam putavit *boum pastorem*. debebat ante omnia quaerere num Latini boum pastorem pro bubulco, ovium pastorem pro opilione, pro caprario et subulco pastorem caprarum et suum dixissent, quod nobis nullo exemplo constat. sensit hanc difficultatem homo doctissimus, sed callide ita obtegere studuit ut adfirmaret debuisse ita dicere¹

11 Propertium quoniam Romanis auribus ingratum fuerit bubulci vocabulum. quasi in vocabulo potius quam in re positum sit si bubulci commemorationem cultam Propertii poesin hic minus decere existimamus, aut quasi Propertius, si bubulcum nollet, Anchisam non potuerit nullo ambiguitatis periculo simpliciter dicere pastorem. nuperrime Robertus Vngerus in analectis Propertianis p. 18 adsumpto ex interpolatis codicibus pronomine (solet enim vir πολυμαθέστατος certissimas artis criticae regulas non numquam minus attendere) ita scribendum esse pronuntiavit, *Quamvis te Ida, parens, pastorem dicat amasse Atque inter pecudes accubuisse deam*. verum nobis quidem illa Veneris genetricis adpellatio hic minime apta esse videtur: quod si quis aliter sentiat, illud certum est, Propertium in proximis distichis a narratione ad apostrophen pulchre transire, illic autem apostrophen putidam esse orationemque moleste interrumpere. quae de reliquis versibus Vngerus disseruit tacere praestat. nobis ea quae apud Propertium secuntur emendandi viam aperire videntur. adparet enim eum modestiorem narrationem, qualis in hymno Homérico est, exemplo fortasse molliculi alicuius poetae Alexandrini ita exornasse ut nymphas silenos ipsumque Bacchum amoris illius testes fuisse fingeret. cum hoc invento versus illi aptissime congruent, si duabus litteris mutatis ita scribimus, *Quamvis Ida PALAM pastorem dicat amasse Atque inter pecudes accubuisse deam*.

Similiter alius carminis obscura et depravata verba ad notam et quae recte a Propertio commemorari potuerit fabulam revocanda esse censuimus. de qua re ut hic disputemus ora-

tionis etiam quadam similitudine admonemur: iterum enim poetam schemate illo quod ἀπὸ κοινοῦ dicimus usum esse intellegimus. nam alterius et vicesimae libri quarti elegiae initium hoc est,

- Frigida tam multos placuit tibi Cyzicus annos,
Tulle, Propontiaca qua fluit Isthmos aqua;
Dindymus, et sacrae fabricata iuvenca Cybebae,
raptorisque tulit qua via Ditis equos,*
5 *si te forte iuvant Helles Athamantidos urbes,
nec desiderio, Tulle, movere meo,
tu licet adspicias caelum omne Atlanta gerentem,
sectaque Persea Phorcidos ora manu,
Geryonae stabula et luctantum in pulvere signa*
10 *Herculis Antaeique, Hesperidumque choros,
tuque tuo Colchum propellas remige Phasin,
Peliacaeque trabis totum iter ipse legas,
qua rudis Argoa natat inter saxa columba
in faciem prorae pinus adacta novae,*
15 *et sis qua Ortygia et visenda est ora Caystri
et qua septenas temperat unda vias;¹
omnia Romanae cedent miracula terrae:*
natura hic posuit quidquid ubique fuit.

12

versum illum in quo de Ortygia dictum est ita ut fecimus scribendum esse in musei philologici a Welckero et Ritschelio editi tomo III p. 150 ss. [*supra* I 156.] demonstratum est: postea vir quidam doctissimus certae emendationi turpe vitium addendum esse putavit. non minus autem falluntur qui alterum distichon cum primo coniungunt, disiungunt a sequentibus; quo oratio et cogitatio poetae prorsus pervertitur. immo primi duo versus a reliquis separandi sunt, proximo disticho longa versuum inter se conexorum series incohatur, verba autem haec, *Si te forte iuvant*, schemate ἀπὸ κοινοῦ et eadem illa quam supra tetigimus anticipatione explicanda sunt. sed tertius versiculus in libris ita scriptus est ut plane nequeat intellegi. habet enim uterque codex non *sacrae* sed *sacra*, tum *inventae*, denique Neapolitanus *cibele*, Groninganus *cybelae*. quod supra posuimus Isaaco Vossio debetur, qui de his versibus in commentariis Catullianis p. 161 dixit. verum Vossii coniecturam et aliis et ipsi adeo Lachmanno placere potuisse valde miramur: nititur enim disputa-

tionem prorsus perversa, in qua refellenda commorari non opus est, cum Ioachimus Marquardtus in libro quem de Cyzico scripsit p. 97 ss. omnes Vossii errores rectissime refutaverit, Nicandrorum verborum Ἄρκτον ὕπ' ὀμφαλόεσσαν interpretationem falsissimam, Arcti et Dindymi confusionem, taurobolia ad Propertii tempora temere translata. sed quod ipse vir doctissimus Puccii excerptis fidem habuit Propertiumque ita scripsisse putavit, *Dindyma qua Argivum fabricata iuventa Cybebae*, hoc vero minime probamus. mirum est enim Argivos dici non sacrarium Dindymenum sed ipsa Dindyma matri deorum fabricatos esse. deinde quid in Puccii sive Vallae codice scriptum fuerit incertum est. nam adscripsit quidem Puccius haec, *Dindyma qua argivum fabricata iuventa cybele est*, sed simul etiam *sacrae* adscripsit: unde hoc in codice Vallae fuisse suspicamur, illud coniecturam esse aut ipsius Puccii aut alius Itali qui Strabonem legerat. atque ad haec Puccii verba, 'Delubrum dindymenae cibeles supra Cyzicon,' Antonius Perreius haec addidit, 'erat positum ab Argonautis. Strabo.' verum sive in codice Vallae inventum est sive postea excogitatum, coniecturam prodit apertissime. Hertzbergius cum antea Vossii commenta inprobasset boumque effigies quas nummi Cyziceni habent ad Proserpinae cultum, ut par erat, rettulisse videatur, postea maluit Klauseni quibusdam opinionationibus fidem habere et admirabilia, nequid gravius dicamus, ipse comminisci. unum tamen est quod perspexit, sacram pro sancta Cybelen nequaquam dici potuisse. nobis idem Strabo a quo Italus ille in difficillimo versu auxilium petiit veri inveniendi viam monstrare videtur, sed ut plenior narratio adscisci debeat. Strabo enim libro xii p. 575 in Cyzici descriptione haec habet, τῆς δὲ πόλεως τὸ μὲν ἔστιν ἐν ἐπιπέδῳ, τὸ δὲ πρὸς ὄρει· καλεῖται δ' Ἄρκτων ὄρος. ὑπέρικειται δ' ἄλλο Δίνδυμον μονοφυές, ἰερὸν ἔχον τῆς Δινδυμῆνης μητρὸς θεῶν, ἴδρυμα τῶν Ἀργωναυτῶν. (schol. Clem. Al. p. 96 ἐν Δινδόμῳ δὲ ὄρει τῆς Κυζικοῦ φαίνονται οἱ Ἀργωναῦται τὴν Ῥεάν ἐξευμενιζόμενοι ἄγαλμα αὐτῆς ἐκ παλαιοῦ ξύλου ἀμπελίνου κατασκευάσαντες.) uberius rem narrat Apollonius Rhodius i 4442 ss. Τοῖσι δὲ Μακριάδες σκοπιαὶ καὶ πᾶσα περατὴ Θρηκίης ἐνὶ χερσίν ἐαῖς προφαίνεται· ἰδέσθαι· φαίνεται δ' ἡερόεν στόμα Βοσπόρου ἠδὲ κολῶναι Μυσαίαι· ἐκ δ' ἐτέρης ποταμοῦ ῥόος Αἰσῆποιον Ἄστυ τε καὶ πεδίον Νηπητίον Ἀδρηστείης. Ἔσκε δὲ τι στιβαρὸν στύπος ἀμπέλου ἔντροφον ὕλην, Πρὸχυν. γεράν-

δρουον· τὸ μὲν ἕκταμον, ὄφρα πέλοιτο Δαίμονος οὐρείης ἱερὸν βρέ-
 τας· ἔξεσε δ' Ἄργος Εὐκόσμως, καὶ δὴ μιν ἐπ' ὀκρίοντι κολωνῶ
 Ἰδρυσαν φηγοῖσιν ἐπηρεφές ἀκροτάτησιν, Αἴ ῥά τε πασῶν πανυπέρτα-
 ται ἐρρίζωντο. Βωμὸν δ' αὖ χέραδος παρενήνεον· ἀμφὶ δὲ φύλλοις
 Στεψάμενοι δρυῖνοισι θυηπολῆς ἐμέλοντο, Μητέρα Δινδομήν πολυ-
 πότην ἀγκαλέοντες. notissima haec erant Propertio, utpote qui
 et Apollonii et Varronis Atacini carmen legerat. itaque cum
 contemplamur quae codices habent, *Dindymus et sacra fabricata
 inventa cibebe*, videre nobis videmur Propertium scripsisse *Din-
 dymus et sacra fabricata* E VITE CIBEBE. nam Dindymon vel
 Dindyma quin a Latino poeta Dindymus dici potuerint nulla
 causa est cur dubitemus: dixit ita Plinius naturalis historiae
 v 32. quod si quis audaciam nostram reprehendet, gaudebimus
 si protulerit quod et propius absit a codicum litteris et rei ae-
 que conveniat: interim hoc quidquid est audaciae lenissima
 alius carminis emendatione volumus compensare.

Nam persuasum nobis est maculam tollendam esse ex hoc
 pulcherrimo sextae libri ultimi elegiae exordio,

*Sacra facit vates: sint ora faventia sacris,
 et cadat ante meos icta iuvenca focos.*

*cera Philetæis certet Romana corymbis,
 et Cyrenaeas urna ministret aquas.*

*costum molle date et blandi mihi turis honores
 terque focum circa laneus orbis eat.*

*spargite me lymphis, carmenque recentibus aris
 tibia Mygdoniis libet eburna cadis.*

in venustissimis versibus unum vocabulum cerae vehementer
 displicet, propter nullam aliam causam quam hanc gravissimam
 quod tabulae ceratae, qua carmen significari putant, commemora-
 tio allegoriae concinnitatem inportune turbat ac prorsus evertit.
 intellexit hoc Iosephus Scaliger, qui 'cera' inquit 'hic locum non
 habet, neque scriptio.' itaque *serta* scribendum esse coniecit,
 apte sane, sed mutatione non tam probabili ut non debeat leniori,
 si inveniri possit, cedere. minuitur etiam probabilitas, si prae-
 terea *certent* scribimus; si *certet* servamus, quod Scaliger vo-
 luisse videtur nuperque Vngerus defendit, non credibile est
 Propertium rarissimo sertae singulari numero hic usurum fuisse
 ubi ipsa res pluralem commendabat. quare potius duabus litte-
 ris in unam contractis scribimus *ARA Philetæis certet Romana*

Cambridge University Press

978-1-108-06662-4 - Opuscula: Volume 2

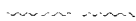
Moritz Haupt Edited by Ulrich Von Wilamowitz-Moellendorff

Index

[More information](#)

corymbis. ne in nota re multa inutiliter congeramus, unum tantum ipsius Propertii versum adscribimus (III 10 19), *inde* 14 *coronatas ubi ture piaveris aras*. quod focus simul commemoratur et quattuor interiectis versibus ararum mentio redit, neminem offendet nisi qui et Propertium et omnino veterem poesin ignorat.

Sed de Propertio dicere infinitum est, angustis autem finibus hoc prooemiorum genus circumscribitur. itaque non moramur vos diutius, iuvenes carissimi, sed convertimus nos ad indicandam uberrimam scholarum hibernarum copiam. quibus ita utimini ut industriam praeceptorum vestra industria exaequetis.

INDEX LECTIONVM AESTIVARVM 1855.

Q. Valerii Catulli, de quo non nulla disputare volumus, carmina ne Augusto quidem imperante, qua aetate poesis Latinae forma et species paulatim mutata erat, non fuisse studiose lectitata memorabilibus aliquot argumentis potest demonstrari. quorum unum ex Sosipatri Charisii institutionum grammaticarum libro primo sumimus, ubi haec leguntur cap. 18 § 40, *hos pugillares et masculino genere et semper pluraliter dicas, sicut Asinius in Valerium, quia pugillus est qui plures tabellas continet in seriem sutas. attamen haec pugillaria saepius neutraliter dicit idem Catullus in hendecasyllabis. item Laberius singulariter hoc pugillar dicit.* qui primus Charisii institutiones edidit Pierius Cyminius obscuriores codicis Neapolitani litteras non satis adsecutus erat: dedit enim *sicut Asinius inue* et deinde post vacuum spatium *qui pugillus est* et cetera. explevit haec Putschius (p. 75) ita, *sicut Asinius in Valerium lib. 1.* atque illud quidem *in Valerium* etsi nobis non constat unde sumptum sit, verum tamen est: nam Henricus Keilius, cuius eximiae in explorandis veteribus libris sollertiae tuto confidimus, docuit nos se in libro Neapolitano *in ualer* legisse et esse has litteras certas, tum aliquot litteras dispici non posse, neque tamen plus scriptum fuisse videri quam *in ualerium*, atque hunc fuisse versiculi finem. itaque libri primi commemoratio quam Putschius addidit reicienda est. *) deinde *sitas* scripserunt Pierius et qui eum secuti sunt Fabricius atque Putschius: Niebuhrius dubitasse videtur utrum *satas* an *sutas* in codice scriptum esset; sed *sutas*, quod verum est, Keilio perspicuum fuit. tum in codice ea leguntur quae supra posuimus, nisi quod *idem catulus in indecasyllabis* scriptum

*) [Sumpta est ex schedis Cauchianis. cf. H. Keil in praefatione Charisii sui XXIV sqq. et 608.]

est, in nomine autem Laberii, pro quo Pierius spatium reliquit, hae tantum quinque litterae *laber* cognoscuntur, reliquae in fine versus evanuerunt, neque vero plus scriptum fuit quam *laberius*. mutaverunt haec Fabricius et Putschius ita ut uterque duos Catulli versiculos adiceret, Putschius autem praeterea scriberet *item Laberius in Piscatore*. scilicet Ianus Dousa, qui quae in exemplari suo Charisii adnotaverat a Putschio codex Dousae dicuntur, sumpsit hoc ex incerti scriptoris commentariolo quod dicitur de orthographia, in quo haec leguntur p. 2796 P. *pugillares et masculino genere et semper pluraliter dicas, quia pugillus est qui plures tabulas continet. item Laberius in Piscatore singulariter hoc pugillar dixit*. pugillarium vocabulo Catullus¹ in eis quae habemus carminibus semel usus est, cum dixit *iocum me putat esse moecha turpis Et negat mihi nostra reddituram Pugillaria, si pati potestis*. itaque quod Charisius narrat saepius eum in hendecasyllabis *pugillaria* dixisse, aut ad alia carmina quae perierunt pertinet aut, quod veri multo est similis, neglegentia et error grammatici subest: nam *pugillaria* sane semel in illo carmine (42) Catullus dixit, sed quinquies *codicillos*. de Asinii autem in Valerium libro quae homines docti protulerunt expendere nihil attinet, cum omnes id neglexerint quod nobis videtur ante oculos positum esse. nam qui fieri potuit ut a grammatico *idem Catullus* diceretur, nisi aliqua eius significatio antea facta erat? quare quod antea legitur *Asinius in Valerium*, id ita interpretamur ut Asinium aliquid de Valerio Catullo scripsisse dicamus. nam Henricum Meyerum, qui in oratorum Romanorum fragmentis p. 499 non monito lectore ita scripsit, *attamen haec pugillaria saepius neutraliter dicit, item Catullus in hendecasyllabis*, quoniam inepte fecit, non morabimur. Asinium autem illum existimamus non esse alium quam C. Asinium Cn. f. Polionem, primum saeculi sui virum, quem a grammaticis studiis non magis quam M. Valerium Messallam Corvinum abhorruisse constat. nam ab Atteio philologo eum familiariter cultum praeceptisque de ratione scribendi instructum esse Suetonius scribit in grammaticis; Aristium Fuscum, Horatii amicum, quem grammaticum doctissimum fuisse in scholiis Cruquianis ad sermonum 1 9 61 adnotatum est, de grammatica quaestione ad eum scripsisse ex particula commentarii alicuius ab Eichenfeldio in analectis grammaticis p. 452 edita adparet, quam ita scribendam esse alias

dictum est [post Gratium p. 40.], est enim nunc genus dilatandi verba quae 10 litteris finiuntur, de quo Aristi Fusci grammatici est liber ad Asinium Polionem, rectius dici veniebam salliebam leniebam molliebam quam veniebam salliebam leniebam molliebam. namque venio prima correpta veniebam, rursus prima producta veniebam, non veniebam, audio audiebam, audeo audebam. solebant autem illo tempore homines docti libros suos non facile aliis inscribere quam quorum studia a disputatis rebus non essent aliena, contra atque hodie multos videmus aut favoris captandi aut gratiae referendae causa quae scripserunt eis dicere quos praevident nullum versiculum lecturos esse. sed Asinius otii partem consumpsit in exagitandis eis quae a claris scriptoribus vitiose dicta esse putabat. commemorat enim librum eius quo Sallustii scripta reprehendit Suetonius in grammaticis (cap. 10), Gellius noctium Atticarum x 26 epistolam quam ad Plancum scripsit, in qua epistula vituperavit quod Sallustius in primo historiarum maris transitum transmissumque navibus factum transgressum adpellaverat eosque qui fretum transmiserant transgressos dixerat: nam transgressus inquit a transgrediendo dicitur idque ipsum ab ingressu et a pedum gradu adpellatum. rectissime autem Gellius nimium translati verbi fastidium contemnit. deinde notum est quod Quintilianus libro xii 1 22 scripsit Asinium utrumque, id est Polionem et filium eius Gallum, vitia orationis quibus Ciceronem laborasse putarunt inimice pluribus locis insectos esse. denique in T. Livio Polionem quandam Patavinitatem inesse putavisse¹ satis decantatum est. quae Patavinitas⁵ qualis fuerit multi indagare studuerunt: sed frustra is labor suscipitur. neque enim nos qui sero vivimus subtiliora discrimina quibus urbana oratio a non urbana distabat intellegere possumus neque quisquam nisi in ea lingua in qua natus est percipit si paullulum peregrini sermonis admiscetur. praeterea cum ea consideramus quae Gellius ex illa Asinii epistula attulit, magnopere verendum esse videtur ne senex sane egregius sed paullo morosior etiam de Livii oratione fastidiose et cum quadam cavillatione iudicaverit. illud autem certum est, non recte eruditissimum virum Godofredum Bernhardium in historia litterarum Latinarum p. 545 censere Polionem Patavinitatem Livii non in sermone eius vocabulorumque delectu deprehendisse, sed in scholastica quadam et a civili scientia non satis instructa loqua-

citare. refragatur huic opinioni Quintilianus, qui libro I 5 55 *peregrina porro inquit ex omnibus prope dixerim gentibus, ut homines, ut instituta etiam multa, venerunt. taceo de Tuscis et Sabinis et Praenestinis quoque: nam ut eorum sermone utentem Vectium Lucilius insectatur, quem ad modum Pollio deprehendit in Livio Patavinitatem; licet omnia Italica pro Romanis habeam.* tum libro VIII 4 3 ita loquitur, et in T. Livio, *mirae facundiae viro, putat inesse Pollio Asinius quandam Patavinitatem. quare, si fieri potest, et verba omnia et vox huius alumnum urbis oleant, ut oratio Romana plane videatur, non civitate donata.* ex quibus simul adparet non rectius Bernhardium p. 234 suspicari Polionem in conventu aliquo recitandi declamandive causa facto Livium reprehendisse: immo in aliquo libro eum Livii orationem tetigisse ostendit quod *putat* dixit Quintilianus praesenti tempore. itaque qui vitia sermonis insectabatur et de Sallustio librum conscripsit, eum non mirabimur etiam de Catullo aliquem commentarium fecisse in eoque commentario, cum ille *pugillaria* dixisset, *pugillares* potius dicendum esse docuisse. quam ob rem non adsentimur Rudolfo Thorbeckio, qui in egregia commentatione quam de Asinio Polione scripsit p. 124 Asinii in Valerium librum grammatici alicuius fuisse putavit, non clari illius Polionis. immo non prorsus separabimus Asinium Polionem a grammaticis neque quod Charisius p. 64 P. scribit Asinium pariter atque Aelium Stilonem in Nelei carmine *puer* feminino genere dictum esse putare, cum Varro *puera* probet, ad alium hominem tuto referemus. non magis autem liquet cur ab Asinio arcendum sit quod Priscianus habet libro X p. 888 P. *nanciscor etiam nactum facit absque n, ut Probo et Capro et Pollioni et Plinio placet.* num Asinius ut de Catullo ita etiam de Vergilii Aeneide aliquid commentatus sit disputare hic nolumus, ne nimium a Catullo aberremus: negavit factum esse Theodorus Bergkiius in ephemeride studiorum antiquitatis anno MCCCXXXV p. 120, sed suspicionibus eius quantumvis ingeniosis quaestio minime profligata est.

De Catullo igitur, ut ad hunc redeamus, quid Asinius Polio iudicaverit praeter factam, ut videtur, ab eo unius vocabuli reprehensionem nescimus; quamquam vellemus scire, praesertim cum iuvenis iuvenem novisset: admirati sunt Catullum duo temporum Augusti poetae, non illi quidem antiquarii, sed novae
6 poesis studiosi, alter Lygdamus, mediocris homo, alter ingenio-

sissimus omnium poetarum Latinorum Ovidius. et Lygdamus
quidem in elegia vi (v. 39 ss.) hos versus habet,

Gnosia, Theseae quondam periuria linguae

flevisti ignoto sola relicta mari:

sic cecinit pro te doctus, Minoi, Catullus,

ingrati referens inopia facta viri.

idem Lygdamus quod in eodem carmine (v. 27 s.) dixit

quid precor ah demens? venti temeraria vota

aeriae et nubes diripienda ferant,

potest recordatus esse Catulliani carminis (30 8 s.),

idem nunc retrahis te ac tua dicta omnia factaque

ventos inrita ferre ac nebulas aerias sinis:

nam ventorum quidem mentio saepe fit in hac sententia, sed rarius est quod ab utroque poeta additur. similiter propter perspicuam orationis convenientiam non dubitamus quin versiculus hic Catullianus (64 58),

inrita ventosae linguens promissa procellae,

Statio obversatus sit cum dixit Achilleidos II 286

inrita ventosae rapiabant verba procellae:

Stadium imitatus est Paulinus Nolanus carmine x v. 116,

inrita ventosae rapiunt haec vota procellae.

Verum longe quam Lygdamus fecit venustius Ovidius eiusdem carminis quo Catullus descriptionem nuptiarum Pelei et Thetidis cum Ariadnae historia coniunxit admirationem testatus est. etenim in libro fastorum tertio (v. 465 ss.) Bacchum ex India reducem formosam regis alicuius filiam secum adduxisse eamque adamasse fingit. graviter id dolet Ariadna,

flebat amans coniunx, spatiatque litore curvo

edidit incultis talia verba comis.

'en iterum, fluctus, similis audite querellas;

en iterum lacrimas accipe, harena, meas.

dicebam (memini) "periure et perfide Theseu!"

ille abiit: eadem crimina Bacchus habet.

nunc quoque "nulla viro" clamabo "femina credat:"

nomine mutato causa relata meast.'

ingeniose Ovidius lectoribus quibus scribebat, id est hominibus elegantibus et liberaliter eruditis, pulcherrimum earmen in mentem revocavit. nam illud *periure et perfide Theseu* repetitum est ex eis quae apud Catullum (v. 132 ss.) Ariadna dicit,

Cambridge University Press

978-1-108-06662-4 - Opuscula: Volume 2

Moritz Haupt Edited by Ulrich Von Wilamowitz-Moellendorff

Index

[More information](#)

*sicine me patriis avectam, perfide, ab oris,
 perfide, deserta liquisti in litore, Theseu?
 sicine discedens neglecto numine divum
 inmemor ah devota domum periuria portas?!*

7 quorum postrema, ut hoc strictim addamus, comparare possumus cum his Demosthenicis in oratione de falsa legatione § 220, μή πρὸς τοῖς ἄλλοις οἷς ὕβρισθε (οὐ γὰρ ἔγωγ' οἷδ' ὅ τι χρὴ λέγειν ἄλλο) καὶ ὑπὲρ ὧν οὗτοι δεδωροδοκήσασιν ὑμεῖς τὴν ἀρὰν καὶ τὴν ἐπιτορκίαν οἴκαδε εἰσενέγκησθε. pariter quae Ariadna Ovidii se nunc quoque clamaturam esse dicit, clamaverat apud Catullum (v. 143 s.),

*nunc iam nulla viro iuranti femina credit,
 nulla viri speret sermones esse fideles.*

hoc autem artificium, ut eorum quae apud antiquiorem poetam aliqua carminis persona dixerat eandem aut aliam personam recordari fingeret nobilisque poesis memoriam excitaret, Ovidio tantopere placuit ut Ennii quodam versiculo consimili plane ratione bis uteretur. etenim Varro in libro de lingua Latina vii (p. 287 Sp.) de verbis quibus poetae loca significarint dicturus *incipiam hinc* inquit: *Vnus erit quem tu tolles in caerula caeli Templi.* Ennii versum esse Turnebus intellexit, primo annali eum recte adsignavit Scaliger, de qua re nunc Iohannes Vahlenus in perbono libro quo Ennianae poesis reliquias comprehendit diligentius dixit p. xxxiii. eodem autem versu Ovidium usum esse partim Turnebus partim Scaliger viderunt. nam in metamorphoseon xiiii (v. 812 ss.) Mars his verbis Iovem adloquitur,

*tu mihi concilio quondam praesente deorum
 (nam memoro memorique animo pia verba notavi)
 'unus erit quem tu tolles in caerula caeli'
 dixisti: rata sit verborum summa tuorum.*

eidem Marti in fastorum ii (v. 487 s.) haec tribuuntur,

*'unus erit quem tu tolles in caerula caeli'
 tu mihi dixisti: sint rata dicta Iovis.*

adparet autem non satis percepisse inventi Ovidiani venustatem Rudolphum Merkelium, cum in doctissima de fastis commentatione p. lxxxii Ovidium Ennio versum illum surripuisse diceret. non surripuit versus neque Ennii neque Catulli, sed praeclarorum carminum memoriam repraesentavit.

Et est sane carmen illud Catulli praeclarum atque admira-

bile, neque ullum unquam poetam Romanum Alexandrinam poesin felicius imitatum esse putamus. quae laus non minuetur, si quis forte pauca quaedam minus apte congruenterque dicta deprehenderit. veluti quod v. 178 Ariadna dicit *Idomeneusne petam montes?*, si omnia accuratissime rimamur, neglecta esse videtur temporum ratio. Lyctios montes dicit Ariadna: nam *Lyctius Idomeneus* vocatur a Vergilio Aeneidos III 404. verum hic Idomeneus Deucalides, ut dicitur in Iliade, nepos fuit, ut narrat Apollodorus III 3 4, Minois, filius Deucalionis, fratris Ariadnae. inepte tamen vituperaremus Catullum quod poetarum iure usus in tali re tempora, quae in fabulis non magnopere computanda sunt, non nimis curiose circumspexit. ceterum genetivus ille *Idomeneus* scite excogitatus est a Lachmanno in commentario Lucretiano p. 192, cum *Idmoneosne* vel *Idoneos ne*, quod traditum est, ab Italis non satis recte in *Idomeneosne* mutatum esset.⁸ sed adparet non plane certam esse emendationem: quamquam meliorem saltem ab ea inscitia ac temeritate non expectamus quae nunc in Catulli carmina grassatur. non minus autem quam illa Idomenei commemoratio alia carminis pars in qua non nulli offenderunt excusari potest. nam idem poeta qui postea in veste qua geniale Thetidis pulvinar tectum fuerit Ariadnam quae fluitans prospectans litore Diae Thesea cedentem celeri cum classe tueretur pictam fuisse narrat Theseique navigationem multis versibus persequitur, in principio carminis, dum Argo commemorat, in qua vectum Pelea Thetis primum conspexerit, hunc de ea navi versum fecit, *illa rudem cursu prima imbuat Amphitriten*. fuerunt qui Catullum carminis convenientiam servasse neque omnino mare, sed Pontum Euxinum Amphitrites nomine designasse opinarentur: quem ad modum a Phaedro III 7 10 *Argo ratis* dicitur *inhospitalis prima quae Ponti sinus patefecit*. sed hoc si voluisset Catullus, cavisset orationis forma ne lectorum mentes in notam illam et communem memoriam incurrerent qua Argo prima omnium navium fuisse narrabatur. neque vero potuit velle: nam hoc statim addit, *quae simul ac rostro ventosum proscidit aequor. Tortaque remigio spumis incanduit unda. Emergere freti canenti e gurgite vultus Aequoreae monstrum Nereides admirantes*. itaque poeta eorum quae hic dixerat postea, cum Thesei navigationem describeret, oblitus est. sed obliviscuntur eorum etiam lectores, dum dulcissimi carminis varietatem secun-

tur neque singula omnia pusilla grammaticorum diligentia rimantur. in eadem re similiter sibi non constare Valerii Flacci et Orphei Argonautica Iohannes Schraderus in iuvenili de Musaei carmine commentario p. 274 s. monstravit, sed ut minus liberali iudicio uteretur. falluntur autem neque ad poesis aetates atque genera ipsiusque inconstantiae diversitatem attendunt qui similiter excusant quaecumque in Homericis carminibus inter se discrepant: quibus Homerus, quem nihilo minus vehementer admirantur, videtur non quandoque, sed saepissime dormitasse. ceterum quod Catullus et post eum alii poetae Latini (Ovidius met. I 44, Claudianus 26 337, Avienus progn. 74) mare dixerunt *Amphitriten*, non suppetunt nobis Graeca eius figurae exempla nisi eorum poetarum qui multo postea vixerunt, veluti Oropiani et Dionysii quorum ille haec habet in halieuticis, I 83 s. ἀλλὰ τριηκοσίων ὄργοιῶν ἄχρι μάλιστα Ἀνέρες ἴσασιν τε καὶ ἔδρακον Ἀμφιτρίτην, 343 ῥοθίων ὑπερ Ἀμφιτρίτης, 422 ss. καὶ τοὶ μὲν ἀναστείχουσ' ἐπὶ γαῖαν Ποντόθεν, ἄλλοι δ' αὖτε κατ' ἠέρος Ἀμφιτρίτη Μίσγονται, 600 κείνος γὰρ πάσης γλυκερώτερος Ἀμφιτρίτης Κόλπος, 619 ἀμειβόμενοι δολιχὸν δρόμον Ἀμφιτρίτης, 791 πᾶσα τότε γλαυκὴ λευκαίνεται Ἀμφιτρίτη, III 459 χειμερὴ πλεμμυρις ὅταν ζῆη Ἀμφιτρίτης, III 677 s. τὸ δὲ πολλὸν ἐπιτρέχει Ἀμφιτρίτη Ὀλλομένων φύσημα, V 113 ἀλεγεινὸν ἐλεῖν τέρας Ἀμφιτρίτης, 333 βλοσυρὸν δάκος Ἀμφιτρίτης. saepius etiam Dionysius in periegesi, multo brevioris carmine, ita loquitur: cuius versiculos numeris suis indicare satis est, 53 99 134 169 201 297 324 481 614 706 862 1065 (Cocondrius περὶ τρόπων III 234 Sp.). sed hi poetae Alexandrina carmina haud dubie imitati sunt, neque Latinos poetas, quibus hae figurae paene magis quam Graecis placuisse videntur, multa in hoc genere ausos esse putamus sine Alexandrinorum poetarum exemplo. veluti quod non numquam *Tethyn* pro mari posuerunt, quem ad modum a Catullo in carmine LXXXVIII 5 *ultima Tethys* dicitur,*) non habemus Graeci poetae antiquius et similis exemplum quam Archiae in anthologia Pa-

*) [Conlegit praeterea Hauptius haec exempla: Germanicus 592, Silius III 60, V 395, XVII 243, Seneca Herc. f. 891, 1335, Hipp. 579, Med. 381, Herc. Oet. 4256, 4908, Lucanus I 554, II 588, IV 73, V 623, VI 67, 479, X 402, Martialis ep. 3 6, Statius Theb. IV 387, Claudianus I 35, 3 432, 5 448, 7 58, 17 50, 18 392, Ausonius Mos. 281, Avienus ar. 100, 1122, 1169, per. 31, 891, 898.]

latina VII 214, qui dixit πορθμεύσαις Τηθύος εἰς πέρατα: sed Callimachum similiter locutum esse probabile est propter Catulli versus in elegia Callimachia, *sed quamquam me nocte premunt vestigia divum, Lux autem canae Tethyi restituit*. nam paullo aliter explicandum est quod Callimachus in hymno Deliaci dixit (v. 16 ss.), ἀλλά οἱ οὐ νεμεσητόν ἐνὶ πρώτῃσι λέγεσθαι Ὀπποσαι Ὠκεανόν τε καὶ ἐς Τιτηνίδα Τηθὺν Νῆσοι ἀολλίζονται. possumus alia addere, sed in viam redeundum est.

Itaque Catulliani illius poematis laudem istis quas tetigimus similibusque cavillationibus inminui negamus: inminueretur quodam modo poetae laus, si recte Merkelius in prolusione quam de Ovidii Ibide scripsit p. 360 statueret carmen illud a Catullo satis accurate e Graeco conversum esse. verum et hoc temere scripsit (neque enim probabilis argumentationis umbra adparet) et erravit cum hoc poema non integrum carmen, sed partem tantum longioris carminis esse sibi persuaderet. nam quod dicit hoc carmen manifesta coniunctionis cum aliis indicia ab exordio servare, a veritate prorsus abhorret. agnoscimus enim manifestum poematis initium, cum magnificos illos versus legimus, *Peliaco quondam prognatae vertice pinus Dicuntur liquidas Neptuni nasse per undas Phasidos ad fluctus et fines Aeteeos*. nullum est vestigium quod hos versus cum alio carmine olim cohaesisse significet: immo ne potuit quidem quicquam antecedere, nisi forte aliquod exordium. verum Catullus carmen nullo exordio prae-paravit, sed ab ipsa narratione incepit, ne in hac quidem re ab Alexandrinorum poetarum imitatione alienus, quem ad modum in medias res lectorem rapiunt Theocritus Heraclisci, Moschus Europae et Megarae initiis. non minus autem quam initium carminis finis eius manifestus est in praeclaris versibus quibus narratio graviter ac sententiose absolvitur. tamen prolixiori carmini, non huic epyllio, convenire ait Merkelius versum illum (24) quo poeta heroes adloquitur, *vos ego saepe meo vos carmine compellabo*. sed hanc carminis partem non rectius intellexit quam Madvigius in adnotatis ad Ciceronis de finibus bonorum et malorum librum v p. 733 eam emendavit. leguntur in nostris libris haec,

*o nimis optato saeculorum tempore nati
heroes, salvete, deum genus, o bona mater,
vos ego saepe meo vos carmine compellabo,*

*teque adeo eximie taedis felicibus aucte
Thessaliae columen Peleu, cui Iuppiter ipse,
ipse suos divum genitor concessit amores.*

bona illa mater intellegi nequit, non minus autem vitiosum est quod in Laurentiano codice scriptum est *matre*, sed ut a vero propius absit. etenim in scholiis Veronensibus ad Aeneidos v 80 haec adscripta sunt, *Catullus Salvete deum gens o bona matrum progenies salvete iter* —: quae sequebantur non possunt hodie legi. haec¹ igitur verba cum Lachmannus ad illud carmen Catulli, id est ad finem paginae xxxii pertinere significasset, Madvigius, ut *gentis* pro genere dictae exemplum praeter Ciceronianum et Vergilianum ostenderet, Catullum sic scripsisse dixit,

*heroes, salvete, deum gens, o bona matrum
progenies salvete iterum! vos compellabo,*

quo facto carmen misere conciditur splendorque eius comminuitur. neque putamus Vergilium suum illud *vigilansne, deum gens Aenea* (Aen. x 228) a Catullo sumpsisse, cum multo suavior sit Catulli versus, si *genus*, quod carminum eius exemplaria habent, retinemus. perstamus autem in ea sententia quae in quaestionibus Catullianis Lipsiae anno mdcccxxxvii editis [*supra* 1 32] declarata et comparatis non nullis versibus Ciris, inepti carminis, sed ad emendandam Catulli poesin non inutilis, stabilita est. ni mirum haec existimamus esse Catulliana,

*o nimis optato saeculorum tempore nati
heroes, salvete, deum genus, o bona matrum
progenies, salvete iterum . . . . .
vos ego saepe meo vos carmine compellabo,*

addidisse autem Catullum tertium *salvete*. nam quod is qui nuper Catulli carmina recognita a se, ut ait, sed certe non cognita, sumptibus Teubneri, bibliopolae Lipsiensis, edidit, Catullum scripsisse coniecit *adspirate canenti*, id non scripsit: perit enim hoc asyndeto orationis pulchritudo. sed cum ita Catullus heroes adloquitur, *vos ego saepe meo vos carmine compellabo* (nam quod Bergkiius alterum *vos* in *post* mutandum esse censuit, inutile est neque tollemus venustam pronomini in concitata oratione iterationem), minime prolixius carmen significat, quae Merckelii opinio fuit, verum saepe poesi sua heroes sese celebraturum esse pollicetur. facit hoc exemplo prooemiorum Graecorum, quae finiri fere solebant altero utro horum versuum, αὐτὰρ ἐγὼ καὶ σεῖο

καὶ ἄλλης μνήσομ' αἰοιδῆς et αὐτὰρ ἐγὼν ὕμνων τε καὶ ἄλλης μνήσομ' αἰοιδῆς, sed imitata erat illam veterum hymnorum clausulam etiam poesis Alexandrina. nam Theocritus laudationem Ptolemaei his versibus concludit, χαῖρε, ἄναξ Πτολεμαῖε. σέθεν δ' ἐγὼ ἴσα καὶ ἄλλων Μνάσομαι ἡμιθέων, δοκέω δ' ἔπος οὐκ ἀπόβλητον Φθέγξομαι ἔσσομένοις· ἀρετὰν γε μὲν ἐκ Διὸς ἕξεις. *)

Carmen igitur illud Catulli et integrum poema esse contendimus et non conversum ex Graeco, sed factum imitatione epylliorum Alexandrinorum. nam cum antea plerique epici poetae Latini maxime Romanarum rerum annales scripsissent neque Alexandrinae poesis adcuratior imitatio in usu fuisset, Catulli aetate ea increbruit conpluresque poetae Alexandrinorum rationem atque consuetudinem epylliis expresserunt. veluti, ut in Catulli amicis nos contineamus, Helvius Cinna Smyrnam scripsit, carmen non ad modum longum, Licinius Calvus Io, quae et ipsa uno libro comprehensa fuisse videtur. est autem totum Catulli carmen exemplo Alexandrinae poesis factum. nam ut vestem artificiose pictam describeret permotus fortasse est Apollonii Rhodii libro primo, in quo pictum Iasonis paludamentum describitur: certius est expressisse eum Alexandrinorum poetarum 44 exemplar orationis forma versuumque numeris et ipsa totius carminis compositione. etenim quod partium eius aequabilitatem videmus non esse usque quaque concinnam, quod poeta in narratione modo conmoratur et paene verbosus est, modo breviter eam comprehendit et ad alia properat, quod aliquando degreditur a narratione atque ad eam redit, ni mirum penitus quasi hausit Alexandrinorum poetarum ingenium, quos hanc carminum inaequalitatem non devitasse sed studio quodam consecratos esse cum aliis indiciis cognoscimus, tum Callimachi hymni manifesto ostendunt. orationis Alexandrinae, ne multi simus, exemplum demonstrare volumus unum. nam quae legimus v. 238 ss. *haec mandata prius constanti mente tenentem Thesea ceu pulsae ventorum flamine nubes Aereum nivei montis liquere cacumen*, ea talem orationis formam continent qualem Latini poetae ab Alexandrinis

*) [*Hauptius in scholis Catullianis postquam ad salve ter enuntiatum Servii auctoritate (ad Aen. v 80) usus est ita perrexit: Peerikamp Virg. bd. 2 s. 110 o bona matrum Progenies salvete, iterum salvete, bonarum: nicht übel; aber iterum bei dem dritten salvete? anders das dreimalige gaudete in der Ciris. Catull schrieb etwa salvete iterum, salvete precanti.]*

acceperunt. consimili plane dictione Theocritus usus est cum dixit carmine XII 8 s. τόσσον ἔμ' εὐφρηνας σὺ φανείς, σκιερῆν δ' ὑπὸ φηγῶν Ἥελου φρύγοντος ὄδοιπόρος ἔδραμον ὥς τις, quae fuerunt qui non recte intellexerunt. idem dicendi genus Propertius imitatus est, comparatus ille a Lachmanno cum Catullo, III 14 14 ss., *gyrum pulsat equis, niveum latus ense revincit, Virgineumque cavo protegit aere caput, Qualis Amazonidum nudatis bellica mammis Thermodontiacis turba, lavatur, aquis.* similis etiam loquitur Horatius carm. III 4 42 ss., *dirus per urbes Afer ut Italas ceu flamma per taedas vel eurus per Siculas equitavit undas.* quod ad versuum numeros attinet, Alexandrina plane diligentia in hoc quoque carmine Catullus cavet nequis versus hexameter post quartum trochaeum incisus esset: in qua diligentia, quantum meminimus, solus Latinorum poetarum eum adsequitur Lygdamus. pariter Alexandrinae artis imitationem ostendit versuum qui in quinto pede spondeum habent et multitudo et magis etiam vocabulorum in quae numerose cadunt artificiosus delectus. quam artem illa aetate poetas adfectasse ea docent quae Cicero iocose scripsit ad Atticum VII 2 1, *ita belle nobis flavit ab Epiro lenissimus Onchesmites. hunc σπονδειαζοντα si cui voles τῶν νεωτέρων pro tuo vendita.* placuerunt autem Catullo eiusmodi versus tanto-pere ut semel (v. 78 ss.) tres continuos faceret σπονδειαζοντας. praeiverunt in hac quoque re poetae Alexandrini, Aratus v. 449 ss. 953 ss., Theocritus xxv 29 ss., Callimachus in hymno in Dianam v. 222 ss., Apollonius Rhodius III 4194 ss., Euphorion eis versibus de quibus Meinekius, non immemor Catulli, dixit in analectis Alexandrinis p. 62. eorundem vero poetarum artem Catullus etiam in eo sequitur quod σπονδειαζοντας suos longioribus tantum vocabulis terminat, id est tetrasyllabis et non nunquam trisyllabis. ne hoc quidem intellexit is qui carmina Catulli nuper recognovit: in qua re ita versatus est ut nescias quid magis admirare, ignorantiam poesis Catullianae artisque criticae (quamquam stemmata adeo codicum Catullianorum depingit) an negligentiam opinionumque perversitatem. is igitur, cum in parte librorum hi versus (246 ss.) rectissime scripti essent, *sic funesta domus ingressus tecta paterna Morte ferox Theseus qualem Minoidi luctum Obtulerat mente inmemori talem ipse recepit* (nam ¹² in aliis libris *minoysda minoia* et similia vitia sunt), scribendum esse putavit *'Minoae* vel *Minoiae*. h. e. Μινῶα, trium syllaba-

rum': tam docte enim loquitur. verum disyllabo vocabulo eiusmodi versum neque Catullus conclusit neque cultiorum poetarum Latinorum quisquam neque magis quisquam Alexandrinorum: de Homericis versibus nondum confecta res est. neque quod olim Dorvillius Catullum scripsisse putavit, *quali Minoida luctu Obtulerat*, repetere nuper debebat Bergkius: nam ineptum id esse proximi versiculi comparatio docere poterat. contra nulla est in Graeca dativi qui est *Minoidi* prosodia offensio, neque ipse Dorvillius inmemor fuit pentametri illius Catulliani, quem supra alia de causa adscripsimus, *lux autem canae Tethyi restituit*.

Sed Catullus dum Alexandrinae poesis formam carmine suo exprimit non unum poetam secutus est neque a docta antiquorum imitatione abstinuit: quamquam in demonstranda imitatione superioribus saeculis interpretes nimii fuerunt. quare exempla eius non nulla quae certiora esse videntur proferre satis habebimus. itaque nobiles illos versus Homericos, ἦ, καὶ κυανέησιν ἐπ' ὄφρῳσι νεῦσε Κρονίων· Ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαίται ἐπερρώσαντο ἄνακτος Κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο· μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὀλυμπον, Catullus aperte imitatus est cum haec scripsit (v. 204 ss.), *adnuit invicto caelestium numine rector, Quo tunc et tellus atque horrida contremuerunt Aequora concussitque micantia sidera mundus*: ni mirum gravitatem et simplicitatem Homerici carminis scite amplificavit quo cum reliqui poematis splendore congrueret. similiter alios et pulcherrimos quidem versus non sine Homericorum versuum recordatione composuisse videtur (269 ss.), *hic, qualis flatu placidum mare matutino Horrificans zephyrus proclivas incitat undas Aurora exoriente vagi sub limina solis, Quae tarde primum clementi flamine pulsae Procedunt (leni resonant plangore cachinni), Post vento crescente magis magis increbrescunt Purpureaque procul nantes a luce refulgent, Sic ibi vestibuli linquentes regia tecta Ad se quisque vago passim pede discedebant*. in quibus versibus *sic ibi*, quod scriptum est in exemplari Lipsiae anno MDCCCLIII edito, sponte fit ex *sic tibi* quod pars librorum habet: *sic tum*, quod in aliis est (unde depravatum est *sic tam*, quod in Germanensi legitur, adscripto tamen in margine *tibi*), emendandi causa in archetypo supra adscriptum fuisse videtur: qui nuper *sic tum ibi* scripsit, ridiculus est cum *tibi* elisione *um* litterarum sine ulla dubitatione ortum esse dicit. sed Homerici versus, quos Catullo observatos esse Achilles Staius vidit, hi

sunt (Il. III 422 ss.), ὡς δ' ὅτ' ἐν αἰγιαλῷ πολυηχεί κῦμα θαλάσσης Ὕρνυτ', ἐπασσύτερον ζεφύρου ὕπο κινήσαντος· Πόντω μὲν τε πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα Χέρσῳ ῥηγνόμενον μεγάλα βρέμει, ἀμφὶ δέ τ' ἄκρας Κυρτὸν ἰὸν κορυφοῦται, ἀποπτύει δ' ἄλῳς ἄχνην·
 °Ως τότ' ἐπασσύτεραι Δαναῶν κίνυντο φάλαγγες Νωλεμέως πόλεμόνδε.
 deinde quod (v. 284) pulchre dicitur Chiron flores corollis plexos attulisse, quo *permulsa domus iucundo risit odore*, nihil hodie similis extat his versibus hymni in Cererem (43 s.), quos Ruhnkenius contulit, κηῶδει δ' ὀδυμῆ πᾶς τ' οὐρανὸς εὐρύς ὑπερθεν Γαῖά τε πᾶσ' ἐγέλασσε καὶ ἄλμυρὸν οἶδμα θαλάσσης. porro Euripidem aut alium poetam qui similiter locutus erat atque Euripides Catullum
 13 his versibus (320 s.) imitatum esse suspicamur, *hae tum clarisona pellentes vellera voce Talia divino fuderunt carmine fata*. hic *pellentes vellera* verum esse nullo modo potest neque incertum est quod Theodorum Heysium excogitasse Orellius narrat in eclōgis poetarum Latinorum prolatumque postea etiam a Bergkio est, *vellentes vellera*. tamen veremur ne illud paronomasiae genus ab hoc quidem carmine alienum sit videturque nobis probabilius esse *pectentes vellera*, in quod Achilles Statius incidit. verum Statius suum illud *pectentes* non recte confirmare studuit versu Vergiliano (georg. II 421) *velleraque ut foliis depectant tenuia Seres*: is enim alienus est, accurate autem congruit quod Euripides in Oresta (v. 12) dicit, ᾧ στέμματα ξήνας' ὅτ' ἐπέκλωσεν θεὰ ἔριν: aegre enim caremus ὅτε particula quam Godofredus Hermannus addidit. videtur autem verbi quod est ξαίνειν non insolens fuisse liberior usus. nam ut Euripides illud ad nendi negotium transtulit ita etiam ad texturam translatum esse notis exemplis constat Aristophanis et Dionysii periegetae. quorum ille in avibus (v. 827 s.) haec habet, λιπαρὸν τὸ χρῆμα τῆς πολέως. τίς δαὶ θεὸς Πολιοῦχος ἔσται; τῷ ξανοῦμεν τὸν πέπλον; Dionysii autem hi sunt versus (755 ss.), αἰόλα δὲ ξαίνοντες ἐρήμης ἄνθεα γαίης Εἶματα τεύχουσιν πολυδαίδαλα, τιμήντα, Εἰδόμενα χροῖῃ λειμωνίδος ἄνθεσι ποίης. neque vero Catullus cum *pectentes vellera* de nentibus dicit insolentius graecissat quam hoc versu (18), *nutricum tenuis extantes e gurgite cano*: quod ut diceret permovisse eum videtur Graecorum sermo, quibus τίτθαι et nutrices sunt et mammae. ut deinde alia omittamus, cum poeta Venerem sic adloquitur (v. 96), *quaeque regis Golgos quaeque Idalium frondosum*, nemo est quin Theocritii illius versiculi re-

cordetur, δέσποιν', ἃ Γολγῶς τε καὶ Ἰδάλιον ἐφίλασας. denique memorabilem Graeci carminis imitationem haec continent (v. 110 s.), *sic domito saevum prostravit corpore Theseus Nequam vanis iactantem cornua ventis*. ne hic quidem ille qui Catulli carmina nuper recognovit ridiculus esse noluit: confidenter enim dicit se vidisse inter hos duos versus aliquid excidisse; quippe nomen deesse quocum *saevum* et *iactantem* coniungamus. non putaverat Catullus se inventurum esse lectorem tam perspicacem. sed alterum versum Iosephus Scaliger recte comparavit cum Graeco versu qui in epistulis Ciceronis ad Atticum legitur, πολλὰ μάτην κεράεσσιν ἐς ἤερα θυμῆγαντα. quem versum Alexandrini poetae esse ex oratione et numeris haud absurde colligere nobis videmur, quin ex notiore aliquo carmine sumptus sit dubitari non potest. quare erunt fortasse qui eum Hecalae Callimachiae ei parti attribuant in qua sermo erat de tauro Marathonio.

Sed Graecus hic versiculus ad aliam disputationem nos trahit, in qua finem scribendi sumus facturi. quam ut recte instituamus, de epistula illa Ciceronis accuratius dicendum est. itaque Cicero cum mense februario anni ab urbe condita dccv in Formiano esset, litteras ad Atticum dederat (epistula est libri viii quarta) in quibus graviter questus erat de Dionysio, Attici liberto, docto homine, quem secum esse voluit, ut antea eum in Asiatico itinere comitem habuerat. verum Dionysius M. Tullium neque discedentem ab urbe mense ianuario secutus erat neque litteris¹ quibus ille eum ut ad se veniret invitaverat¹⁴ ita ut Ciceroni par esse videbatur responderat. M. igitur Tullius litteras ad Atticum miserat irae et indignationis plenas. interea advenerat Dionysius. itaque Cicero mansuetior factus aliam ad Atticum epistolam scripsit (viii 5), ex qua ea quae huc pertinent adscribimus. *Cum ante lucem viii kal. litteras ad te de Dionysio dedissem, vesperi ad nos eodem die venit ipse Dionysius, auctoritate tua permotus, ut suspicor. quid enim putem aliud? etsi solet eum, cum aliquid furiose fecit, paenitere. numquam autem cerritior fuit quam in hoc negotio. nam, quod ad te non scripseram, postea audiivi a tertio miliario tum eum isse πολλὰ μάτην κεράεσσιν ἐς ἤερα θυμῆγαντα, multa, inquam, mala eum dixisse: suo capiti, ut aiunt. sed meam mansuetudinem! conieceram in fasciculum una cum tua vementem ad illum epistolam:*

hanc ad me referri volo; nec ullam ob aliam causam Pollicem, servum a pedibus meum, Romam misi. eo autem ad te scripsi ut, si tibi forte reddita esset, mihi curares referendam, ne in illius manus pervenirèt. quod in principio epistulae scriptum est de *Dionysio* non legitur in codice Mediceo cuius partem Franciscus Petrarca scripsit: nam totum ab eo scriptum esse negat Theodorus Mommsenus v. cl., qui hunc librum diligentissime excussit. sunt autem paene necessaria illa verba, quae Malaspina addenda esse censuit, cum in codicibus suis *ad te Dionysio* invenisset: illud ipsum *ad te de Dionysio* Simeon Bosius in codice Tornaesiano se legisse narrat; nam de scidis eius et libro Crusellino, quos libros addit (voluit enim scidas et codicem Crusellinum, non decurtatum, commemorare: nam scidae eadem sunt ac decurtatus), de his igitur libris postea dicemus. Mediceus liber hic depravatus est: scriptum est enim in eo, ut Mommsenus nos docuit, *Cum ante lucem VIII kal. literas ad te literas dedissem.* deinde *cerritior*, cum antea *certior* legeretur, Bosius adsecutus est coniectura egregia et necessaria, quam Lambinus merito adprobavit: quamquam ipse Bosius postea inventum suum respuit, ut erat ingenii non hebetis, sed perversi. convenit autem *cerritior* in eum qui *furiose* fecisse dicitur: de eodem Dionysio Cicero ad Atticum vi 1 12 haec scribit, *pueri* (id est Marcus et Quintus) *aiunt eum furenter irasci*, et libro viii 15 5 *ego autem illum male sanum semper putavi.* quod deinde Cicero scribit *a tertio milicario tum eum multa mala dixisse*, id quo pertineat difficile dictu est: nisi forte Dionysius discedentem ab urbe Ciceronem per partem itineris prosecutus erat. paullo post in Mediceo codice scriptum est *sed in eam mansuetudinem*, unde sponte fit quod Victorius dedit *sed meam mansuetudinem*: Bosius suos codices, id est decurtatum et Tornaesianum et Crusellinum, *sed o meam m.* habere dicit. denique *venientem ad illum epistolam* ineptissime scriptum erat: *vehementem* Ernestius dedit, perfecitque emendationem Lachmannus in commentario Lucretiano p. 133. in Graeco autem illo versu olim *θυμάλιοντα* legebatur: quod Lambinus scribi posse, Bosius in scidis et Tornaesiano scriptum esse adnotaverunt *θυμήγαντα*, id ipsum efficitur ex depravatis Medicei codicis litteris *πολλὰ μάτην καεπεccineχεράθυμειν αἴτα.* verum Bosii beneficio aliud Graecum vocabulum additum est: scripserunt enim qui post

eum has epistulas ediderunt,¹ obsequentes ei, *postea audivi a* 15 *tertio miliario tum eum* ῥίψαι Πολλὰ μάτην κεράεσσιν ἐς ἡέρα θυμῆναντα. sed ῥίψαι illud sive potius ῥῖψαι vehementer miramur praelatum fuisse ei vocabulo quod in Mediceo libro est. nam cum πολλὰ θυμῆναντα recte atque eleganter dictum sit, ῥῖψαι cum reliquis non satis congruit, sed orationem perturbat. siquis autem ῥῖψαι ad alia verba Graeci poetae, quae Cicero omiserit, pertinuisse putat, tam insolenti et mirabili ratione Ciceronem Graecum carmen suae orationi adcommodasse nos quidem nunquam credemus. quare *isse* illud Medicei libri tenebimus et in codice Tornaesiano, ex quo *ipse* adfertur, peccatum esse, Bosium autem, qui ῥῖψαι haud dubie Ciceroni tribuit, ut ῥῖψαι πολλά idem esset atque quod deinde sequitur *multa mala dixisse*, Graece nugatum esse, quod saepe fecit, existimabimus.

Non dubitamus quin multi id quod diximus miraturi et temeritatem nobis obiecturi sint. nam ut Bosium in his Ciceronis ad Atticum epistulis emendandis perverso saepe iudicio usum esse plerique sane consentiunt, ita fidem ei habere solent, siquid ex codicibus suis profert, et codices illos maximi pretii fuisse putant, non modo Orellius (ut de aliis qui ante eum fuerunt taceamus), sed prudens homo Sadolinus Wesenbergius et ipse Nicolaus Madvigius (ad Cic. de fin. p. 203). adnotavit autem Bosius se ῥίψαι in codice suo decurtato invenisse: ‘cum legissem’ inquit ‘in codice Tornaesiano *ipse*, statim conieci Ciceronem scripsisse ῥίψαι, cuius meae coniecturae Lambinum tum admonui. sed is eam sibi adscripsit. postea vero omnibus litteris exaratum reperi in decurtato ῥίψαι.’ de Crusellii libro tacet. decurtatum illum in praefatione dicit se ante annos quindecim (id est anno fere MDLXV) a gregario milite comparasse ex bibliothecae cuiusdam sacrae direptione tamquam e periculosissimo naufragio servatum; defuisse autem ei alicubi integras paginas totosque ultimos duos libros. accuratius in eis quae ad haec verba XIII 19 1, *assentiris enim*, adnotavit ‘hoc loco’ inquit ‘defecerunt scidae nostrae, magno studiosorum omnium detrimento.’ lamentabilius etiam in scriptis adnotationibus, de quibus mox dicemus, loquitur. postquam enim *assentiris* in decurtato et Crusellino esse dixit (in edita adnotatione ‘lego’ inquit ‘ex Crusellino *assentiris*’), haec addit, ‘hic defecerunt scidae nostrae. quam iacturam ego tanti existimo ut reli-

quam partem huius libri et integros duos sequentes ut erant in eo exemplari descripti auro contra si liceret redemptos velim.' de Crusellino libro haec habet in praefatione, 'adiutus sum praeterea codice quodam excuso Lugduni, qui olim fuerat Petri Crusellii, medici apud nostrates celeberrimi; ad cuius libri oras doctus ille vir varias lectiones appinxerat, a se, ut ipse dicebat, diligentissime et summa fide e vetustissimo et castigatissimo libro Novioduni descriptas.' hos igitur codices hodie ita aestimare solent ut primo loco ponant decurtatum, secundo Crusellinum, tertio Tornaesianum, quo Lambinus ante Bosium usus est, denique quarto Mediceum. mirum est autem codicibus illis decurtato et Crusellino neminem diffisum esse. nam praeter vera aut probabilia, quae plerumque talia sunt ut coniectura facile inveniri potuerint, profertur ex eis multa valde mirabilia, ex quibus deinde Bosius ea quae vera putat lenissima unius aut paucarum litterarum mutatione elicere solet, partim specie probabilia, partim absurda, praesertim Graeca, sed ut vix meliora ex librorum illorum scriptura efficere possis. et facit hoc Bosius quasi gradatim: nam inter emendationem eius scripturamque codicis Crusellini id quod e seicis profert fere medium est. sed quod homines docti, si diligentius attendissent, dudum suspicari poterant, codices illos Bosii decurtatum et Crusellinum nullos umquam fuisse, sed commentum eos esse Bosium fraude et fallacia, id ut non suspicari sed liquido confirmare possimus Theodori Mommseni industriae atque intelligentiae debemus.

Etenim Mommsenus ante hos decem annos Lutetiae Parisiorum codicem regium 8538 A diligenter excussit, quo codice continentur Simeonis Bosii animadversiones in libros septem posteriores epistularum ad Atticum, non quas postea edidit, sed quales primum conscripserat. eas si cum editis conparamus, mendacium fraudulentum hominis adparet: tam saepe longe alia ex duobus illis libris protulit quam quae postea in edito commentario eis adscripsit. scilicet alias alio tempore coniecturas fecit. ne autem quae breviter significavimus temere dixisse Bosioque iniuriam fecisse videamur, volumus ea exemplis declarare neque paucissimis, ut ne error et negligentia Bosii habeatur quae fraus eius fuit et perfidia, neque nimium multis, ne lectores nos iudicio suo diffidere existiment. itaque libro x

ep. 6 Bosii editio haec habet, *De Quinto filio, fit a me quidem sedulo; nosti reliqua.* in quibus *fit a me* ex decurtato se sumpsisse dicit, cum in omnibus excusis depravate esset *ita me*, id quod in Mediceo codice scriptum est. ad priora verba haec adnotat in editis animadversionibus, ‘in scidis est *De Q. F.* unde natus est error eorum qui has notas interpretati sunt *de Quinto fratre.* ego sane verissimam existimo hanc scripturam, *De Quinto filio,* quam diserte refert Crusellinus.’ alia olim eius opinio fuerat aliaque in libris illis scripta erant. nam in ineditis adnotationibus ‘in scidis’ inquit ‘compendio exaratum est *de Q. frat.* quod ego interpretor *de Quinto fratris.* facile enim subauditur *filio.* Victorius legit *de Q. filio,* quam scripturam in meis non reperio.’ in proxima epistula (x 7) edidit *nec tamen in acie, sed Melitae, aut alio in loco simili oppidulo, futurum puto,* neque quicquam de libris suis in editis animadversionibus addidit: in illis Parisiensibus scripserat haec, ‘*me,* quod deerat in vulgatis post *tamen,* reposuimus ex schedis,’ sed delevit ea postea. scilicet Lambinus *me* addiderat. deinde x 11 1 in Mediceo libro et priore Victorii editione scriptum est *deitine et de sorore quae scribis molesta sunt:* in inpressis exemplaribus praeter illud Victorianum *de itinere et* legebatur. Bosius in edito commentario libros Tornaesianum Huraltinum Crusellinum cum Victoriana scriptura consentire, in decurtato autem scriptum esse ait ΔΕΙ ΤΙΝΕ ΕΤΙ, unde fecit δεῑ τῆθης̄ ἔτι, quod ineptum est: in scriptis adnotationibus decurtato tribuit ΔΕΙ ΤΙΤΙΝΕ, Crusellino *de itine,* conicitque scribendum esse δεῑ τῆθνη̄: sic enim scripsit. mox ep. 12 2 Mommsenus in Mediceo libro legit *sed satis lacrimis.* ΠΑΡΟΤΡΕΥΤΕΟΝ *igitur et occulte in aliquam onera-* 17 *riam corrependum,* unde Victorius *παραπλευτέον* fecit. Bosius in editis adnotationibus Tornaesianum et Crusellinum habuisse dicit ΠΑΡΑ ΟΤΑΕΙΤΕΟΝ, decurtatum ΠΑΡΟΡΑ ΟΤΑΙΤΕΟΝ, ipse inepte scribit *πάρωρα ὀτλητέον.* aliter narrat in ineditis, ‘veteres codices *παραθλειτεον.* fortasse *παραθλευτεον.*’ in eiusdem epistulae fine in Mediceo libro scripta haec sunt, *est enim indolens (indoles olim inpressi).* modo aliquod hoc sit ΠΘΟΣ ΔΚΙΜΟΑΟΝ, similiaque Victorius dedit. Bosius edidit ἦθος διδαχῆ̄ ἀλωτόν, aitque in Tornaesiano et Crusellino fuisse ΑΚΙ ΑΛΛΟΑΟΝ, in scidis ΔΑΧΙΑΛΟΑΟΝ. aliud et ineptius commentum in ineditis praeparaverat, in quibus Tornaesianum dicit habere *ακιμολον,*

scidas ἀκῆλοδον, conicitque scribendum esse ἀκῆ ἄδολον. libro xi ep. 9 (§ 2), ubi scriptum erat *cessimus vel potius parui*, Bosius recte fortasse emendavit *cessi meis*, addiditque se scriptum reperisse in scidis *cessim iis*, in Tornaesiano *cessim his*. in ineditis male coniecit scribendum esse *cessi vi iis*, idque ita praemuniit ut diceret in scidis esse *cessi in iis*, in Tornaesiano *cessim his*, in Crusellino *cessi ut iis*. ad epistolam 12 (§ 1) in inpresso commentario adnotat ‘edidi *Nilo meo*, ut referebat decurtatus. nam alii libri hic misere corrupti sunt.’ in inedito Crusellinum habere ait *ilomeo*, Tornaesianum *lomeo*, de decurtato tacet. in epistula 14 (§ 3) Iohannes Fridericus Gronovius egregie scripsit *ad Minucium Tarentum scribam*, cum in Mediceo aliisque codicibus et inpressis non nullis exemplaribus legeretur *parentum*, in editionibus Ascensiana altera, Cratandriana, Victorianis *parentem*. Bosius in edito commentario ita nugatur, ‘mei omnes manuscripti, praeter decurtatum, hic habent *Ad Minucium parentem*; quomodo in vulgatis legitur. at in decurtato pro *parentem* exaratum est *parantem*. unde conieci Cicero-nem scripsisse *pariantem*, id est pares facientem rationes accepti et expensi.’ aliter ei antea visum fuerat: nam in ineditis Tornaesianum quidem habere scribit *parentem*, sed decurtatum *perotem*, scribendum autem ait *per Erotem*. in epistula 17 (§ 1) Mediceus liber et inpressi veteres haec habent, *pro ea quam ad modum consolandis scripsisti .P. tanta eo me scripsisse quae tu ipse intelligis responderi potuisse*. olim correctum est *consolantis*: deinde *putato ea me scripsisse* Lambini emendatio est. Bosius in edito commentario scidas habere dicit *pro ea quam ad modum consolantis scripsisti pro tanta tato me scripsisse*: unde haec fecit, *pro ea quam ad modum consolantis scripsisti* *πράοτατα*, *putato me scripsisse* etc. Graeca ei etiam antea placuerant, sed ineptiora. nam in ineditis illis dicit in scidis esse *pro ea quam admodum consolandis scripsisti protanta oeu me scripsisse*, ipse haec profert absurda, *pro ea, quam ad modum consolantis scripsisti, πράοτατα* οὐο *me scripsisse*. itaque postea paullum resipuit: sed simul etiam scidarum illud *oeu* aliquo miraculo in *tato* mutatum est. sed persequamur praestigiatores. ad epistolam igitur 25 (§ 3) haec adnotat in edito commentario ‘proferam scripturam veterum codicum, ut videant lectores nimiumne mihi indulserim in lectione nostra inde procudenda. Tornaes-

sianus haec ita referebat, *Quod ad te iam pridem de testamento scripsi apud epistolas velim, ut possim aduersas: decurtatus sic, Quod ad te iam pridem de testamento scripsi apud epistolas velim, ut possim aduertas.* emendavi, *Quod ad te iam pridem de testamento scripsi, apud εὔπιστον illas velim; ut possint advertas.* videant sane lectores nimiumne sibi indulserit. nam olim in adnotatione inedita haec scripserat, *‘Tornaesianus apud epistolas velim ut possim adversas, decurtatus opus de epistolas velim ut possim advertas. nos scripsimus, ἔπου δὴ πιστῶς illas velim ut possint advertas.’* libro XII in fine epistulae 14 haec dedit, *Piliam angi veta: satis solitus es moerere pro omnibus, ex fide decurtati, ut ait. non summa fides est decurtati, libri varii semper et mutabilis. etenim in ineditis Bosius ita scripserat, ‘decurtatus angi vetabatis solitus est moerore ei pro omn. emendavimus Piliam angi veta, βαθὺς solitus est moeror ei prae omnibus.’* in epistula 28 (§ 2) non inscite scripsit *fuit meum quidem iam pridem rem publicam lugere; quod faciebam, sed mitius. erat enim ubi acquiescerem.* addit autem *‘Tornaesianus intus: decurtatus mitius, optime.’* in adnotatione inedita Tornaesianum et Crusellinum et decurtatum habere ait *sed intus erat ubi acquiescerem, idque probat.* in fine epistulae 46 Victorio haec debentur, *exculto enim animo nihil agreste, nihil inhumanum est: Mediceus exco habet. scribendum esse exculto enim in animo nuper Wesenbergius intellexit. quid Bosius? ‘priscam’ inquit ‘lectionem manuscriptorum nostrorum exco ita emendavi, ξεστῶ.’* sed antea commentum suum, quod nemo non videt absurdum esse, libro decurtato adscribere voluerat: nam inedita eius adnotatio haec est *‘Tornaesianus et Crusellinus exco, ut Victorius; decurtatus ξεστῶ, recte.’* libro XIII ad finem epistulae 10 Bosius in edito commentario haec adnotat, *‘Tornaesianus sponsor sum factus est: scidae sponsor Suni factus est: lego sponsor Sunii factus est.’* sed in adnotationibus illis ineditis haec scripserat, *‘sponsor summe decurtatus. fortasse sponsor summae.’* de Tornaesiano idem quod postea narrat. in epistula 34 (§ 3) edidit *de epistola ad Caesarem, κελύβιχα.* addit in Tornaesiano esse ΚΕΚΒΙΚΑ, in decurtato et Crusellino ΚΕΚΙΒΙΚΑ. ineditus eius commentarius narrat in Tornaesiano et Crusellino esse κελίχα, in decurtato κελαιχα: ipse scribendum coniecit *‘κεκελαιχα, a verbo κελαιζειν.’* in epistula 33 (§ 2) scripsit *si Plancus destinat, tum*

habet res difficultatem, ex decurtato et Crusellino, ut ait. prius haec adnotaverat, ‘Crusellinus et decurtatus *si Plancus destinatum habet, habet res difficultatem*, quod probamus.’ in fine epistulae 42 in omnibus antiquis se legisse dicit EATVR MIAC KOPΔΟΥ: ipse scripsit *eia tu. μίλας χόρδου*, addiditque deliramenta. aliud olim temptaverat: nam inedita adnotatio haec est. ‘Tornaesianus *fatur*, Crusellinus *fartu*, decurtatus *faretur*. coniecimus *fare tu*.’ libro xv ep. 4 (§ 4) Victorius scribendum putavit *sed non cupio, quoniam cavetur Buthrotiis. rides? ast condoleo non mea potius assiduitate diligentia gratia perfici: Mediceus caretur Buthrotis* habet et *aps condoleo*. Bosius *caretur Butrotis* edidit et *ast condoleo*, hac addita adnotatione, ‘convenit manuscriptis nostris cum Victoriano in hac lectione referenda, *quoniam caretur Butrotis*. et certe eam mendo vacare puto. iocatur hic Cicero in Caesarem interfectum. idcirco subiicit *rides?*’ deinde multa absurda loquitur. non convenerat antea libris manu scriptis¹⁹ aliterque insaniverat Bosius. nam inedita¹ eius adnotatio narrat in Tornaesiano esse *quoniam caretur Buthrotiis rides abscon*, in Crusellino *quoniam aquaretur Buthrotiis rides ascon*: ipse monstrore scribit *quoniam ἀχαρή tu Buthrotiis δερεῖς ἀσχόν*. denique epistulae 44 (§ 4) haec verba Iacobus Gronovius egregie restituit, *et habent, opinor, liberae legationes definitum tempus lege Iulia; nec facile addi potest. aveo genus legationis, ut, cum velis, introire exire liceat*. in Mediceo libro scriptum est *potest adeo genus*: inpressa quaedam exemplaria vetustiora habent *potest. idque adeo genus*, interpolatione recenti et manifesta. Bosius in edito commentario sic loquitur, ‘haec ita referebat Crusellinus, *nec facile addi potest ad idque adeo genus legationis*: quae in hunc modum correxi, *nec facile addi potest ad id, quod ad deos, genus legationis*. votivam legationem vocat genus legationis ad deos.’ in adnotatione inedita primum eam scripturam in qua est *idque adeo* explicare temptavit; deinde, cum non succederet, delevit quae scripserat et haec adnotavit, ‘vulg. et Tornaesianus *idque adeo*, Crusellinus *idque ad te eo*. em. *idque ad θεῶν*.’ sed iterum his deletis eandem coniecturam retinuit, Crusellinum scripsit habere *idque ad θεο*. deprehendimus hominem in ipsa mendaciorum officina.

Possumus multa addere, sed satis disputasse videmur de Bosio. quare in posterum eis quae ex Tornaesiano codice pro-

Cambridge University Press

978-1-108-06662-4 - Opuscula: Volume 2

Moritz Haupt Edited by Ulrich Von Wilamowitz-Moellendorff

Index

[More information](#)

INDEX LECTIONVM AESTIVARVM 1855.

89

tulit, quem etiam Lambinus vidit, utemur quidem, sed caute; quae decurtatum et Crusellinum habere narravit, ea partim coniecturas eius, partim muniendarum coniecturarum causa ficta esse tenebimus. vos autem, iuvenes carissimi quos ad scholas aestivas invitamus, vel hoc exemplo moniti mementote duraturam laudem in litteris non magis quam in communi vita fraudibus comparari posse.